

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, СОЦІОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИХОВАНЦІВ
ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»**

Виконав: здобувачка 2 курсу 07-211М групи
спеціальності 231 Соціальна робота
освітньо-професійної програми «Соціальна робота»

Юлія БОНДАР

Керівник: к. пед. наук, доцент Володимир ГУРІЧ

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор
кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки

ПНУ імені Василя Стефаника Оксана ПРОТАС

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ	9
1.1. Поняття та сутність соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.....	9
1.2. Особливості соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану	18
1.3. Аналіз сучасних підходів та моделей соціального супроводу вихованців дитячого будинку	21
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ...	30
2.1. Мета, завдання та об'єкт дослідження	30
2.2. Методи дослідження	32
2.3. Організація та етапи дослідження	40
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	48
3.1. Аналіз результатів дослідження	48
3.2. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення організації соціального супроводу	56
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	71
Додаток А. Кодекс Академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	71

ВСТУП

Актуальність теми. Військовий стан в Україні, спричинений російською агресією, призвів до безпрецедентного погіршення умов життя та розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Ці діти, які вже перебували у складних життєвих обставинах, стикаються з новими викликами, пов'язаними з втратою близьких, вимушеним переміщенням, обмеженим доступом до освіти, медичних та соціальних послуг. Крім того, вони переживають підвищений рівень стресу, тривоги та інших психологічних проблем, що негативно впливає на їхній розвиток та благополуччя.

Війна, що розгорнулася на теренах України, створила безпрецедентні виклики для найвразливіших верств населення, серед яких особливе місце займають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. У цих надзвичайних умовах, коли стабільність та безпека стали розкішшю, а звичний уклад життя зруйновано, соціальний супровід цих дітей набуває не просто актуальності, а життєво важливого значення. Він перетворюється на міцний якір, що утримує дітей на плаву серед бурхливого моря війни, допомагаючи їм не лише вижити, але й зберегти людську гідність, надію та віру в майбутнє.

Соціальний супровід у контексті воєнного стану – це далеко не лише забезпечення базових потреб дітей у їжі, одязі та даху над головою. Це комплексна система заходів, спрямованих на всебічну підтримку та захист прав цих дітей, надання їм можливості відчувати себе в безпеці, отримати необхідну психологічну допомогу, продовжити освіту та розвиватися, незважаючи на всі труднощі. Це створення своєрідного «безпечного простору», де діти можуть знайти прихисток від жахів війни, відновити душевну рівновагу та почати будувати плани на майбутнє.

Одним з ключових завдань соціального супроводу в умовах воєнного стану є сприяння соціальній адаптації дітей. Війна руйнує соціальні зв'язки, призводить до втрати звичного оточення та вимушеного переселення, що створює серйозні труднощі для дітей у процесі адаптації до нових умов. Соціальний супровід має допомогти дітям знайти своє місце у новій громаді, налагодити стосунки з однолітками та дорослими, інтегруватися у навчальний процес та брати активну участь у житті суспільства.

Психологічна реабілітація є ще одним важливим напрямом соціального супроводу в умовах воєнного стану. Діти, які пережили травматичні події, втратили близьких або були свідками насильства, потребують кваліфікованої психологічної допомоги для подолання наслідків травми та відновлення психічного здоров'я. Це може включати індивідуальні та групові консультації, психотерапію, арт-терапію та інші методи, спрямовані на допомогу дітям у вираженні та опрацюванні своїх емоцій, розвитку coping-механізмів та формування позитивного погляду на світ.

Кінцевою метою соціального супроводу є успішна інтеграція дітей у суспільство після завершення воєнного стану. Це означає не лише забезпечення їм базових потреб та психологічної підтримки, але й створення умов для їхнього подальшого розвитку, освіти, професійної реалізації та самостійного життя. Соціальний супровід має допомогти дітям подолати наслідки війни, відновити віру в себе та своє майбутнє, а також реалізувати свій потенціал та стати повноцінними членами суспільства.

Однак, організація ефективного соціального супроводу в умовах воєнного стану стикається з низкою серйозних труднощів. Обмежені ресурси, руйнування інфраструктури, перебої у постачанні основних товарів та послуг, а також підвищені ризики для безпеки дітей та персоналу створюють значні перешкоди для надання якісної допомоги. Крім того, необхідність адаптації до нових реалій, постійно змінюваної ситуації та непередбачуваних обставин вимагає від соціальних працівників, психологів та інших фахівців неабиякої

гнучкості, креативності та здатності швидко приймати рішення в умовах невизначеності.

Успішна реалізація соціального супроводу в умовах воєнного стану можлива лише за умови тісної співпраці державних органів, громадських організацій, міжнародних гуманітарних місій та волонтерів. Кожен з цих акторів відіграє важливу роль у забезпеченні комплексної підтримки та захисту дітей, а їх злагоджена взаємодія є запорукою успіху. З урахуванням актуальності зазначених завдань соціальної роботи нами було обрано тему дослідження **«Організація соціального супроводу вихованців дитячих будинків в умовах військового стану»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри філософії, соціології та соціальної роботи «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протокол від 11.09.2023 р. № 1, від 02.09.2024 р. №1), а також наказом по Херсонському державному університету..

Мета дослідження: дослідити особливості організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану та на основі отриманих результатів розробити практичні рекомендації щодо його вдосконалення.

Завдання дослідження:

1. Провести глибокий аналіз теоретичних основ соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з урахуванням сучасних наукових концепцій та підходів.
2. Вивчити специфіку соціального супроводу в умовах воєнного стану, включаючи вплив військових дій на психологічний та емоційний стан дітей, а також виклики та обмеження, з якими стикаються фахівці у цій сфері.

3. Провести комплексне дослідження сучасного стану організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку, включаючи аналіз нормативно-правової бази, ресурсного забезпечення, кадрового потенціалу та ефективності застосовуваних методів та підходів.

4. Виявити та проаналізувати ключові проблеми та потреби вихованців та персоналу дитячого будинку в умовах воєнного стану, з метою розробки адресних та ефективних заходів підтримки.

5. На основі отриманих результатів розробити конкретні та практично орієнтовані рекомендації щодо вдосконалення організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану, спрямовані на підвищення його ефективності та забезпечення комплексної підтримки дітей.

Об'єкт дослідження: соціальний супровід вихованців дитячого будинку як комплексна система заходів, спрямованих на забезпечення їхніх прав та інтересів, соціальну адаптацію та психологічну підтримку.

Предмет дослідження: особливості, проблеми та перспективи організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану, включаючи вплив військових дій на потреби та стан дітей, а також виклики та можливості для розвитку системи соціального супроводу.

Методи дослідження: для досягнення мети та завдань дослідження буде застосовано комплексний підхід, що включає використання різноманітних методів дослідження:

теоретичні методи: аналіз та систематизація наукової літератури, нормативно-правових актів, статистичних даних, з метою вивчення теоретичних основ соціального супроводу та особливостей його організації в умовах воєнного стану;

емпіричні методи: анкетування вихованців та персоналу дитячого будинку, інтерв'ювання експертів у галузі соціального захисту дітей, спостереження за діяльністю дитячого будинку, аналіз документів та звітів, з

метою отримання первинних даних та виявлення актуальних проблем та потреб.

Теоретичне значення дослідження. Очікується, що результати дослідження матимуть наукову новизну та внесок у розвиток теорії та практики соціального супроводу дітей в умовах воєнного конфлікту. Зокрема, будуть:

а) висвітлені та проаналізовані специфічні аспекти соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану, що раніше не отримували достатньої уваги у наукових дослідженнях;

б) виявлені та систематизовані актуальні проблеми та потреби вихованців та персоналу дитячого будинку в цих умовах, що дозволить розробити адресні та ефективні заходи підтримки;

в) запропоновані конкретні та практично орієнтовані рекомендації щодо вдосконалення організації соціального супроводу, які враховують специфіку воєнного стану та потреби дітей.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати дослідження матимуть практичне значення та можуть бути використані різними зацікавленими сторонами:

а) працівниками дитячих будинків та інших установ соціального захисту дітей для покращення організації соціального супроводу вихованців, враховуючи особливості воєнного стану та потреби дітей;

б) органами державної влади та місцевого самоврядування для розробки та впровадження ефективних програм та політик щодо підтримки дітей в умовах воєнного конфлікту та його наслідків;

в) науковцями та дослідниками для подальших досліджень у галузі соціального захисту дітей та розвитку системи соціального супроводу в Україні;

г) громадськими організаціями та волонтерами для надання допомоги та підтримки дітям, які постраждали від воєнного дій.

Апробація результатів роботи. Результати дослідження були обговорені під час засідань і попередніх захистів кваліфікаційної роботи на засіданні кафедри філософії, соціології та соціальної роботи (протоколи від 11.09.2023 р. № 1, від 02.09.2024 р. № 1). Результати дослідження стали предметом доповіді під час I Регіональної науково-практичної конференції «Теорія та практика соціальної роботи: досвід, сучасний стан, стратегії» для здобувачів вищої освіти та молодих науковців (03-04 грудня 2024 року, м. Івано-Франківськ). За результатами дослідження підготовлено до друку наукову статтю: Бондар Ю. В. Організація соціального супроводу вихованців дитячих будинків в умовах військового стану. Магістерські студії: електронний альманах. 2024. Вип. XXIV. С. .

Структура та обсяг. Робота складається з трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, переліку використаних джерел (41 пункт) та додатків. Основний зміст викладено на 63 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ

1.1. Поняття та сутність соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

В Україні сьогодні активно впроваджуються різні форми сімейного виховання, однак ситуація з дітьми, які опинилися без батьківського піклування, залишається складною. Статистика показує, що на сьогоднішній день у країні нараховується близько 70 тисяч дітей-сиріт та дітей, які з різних причин втратили батьківську опіку. Війна на сході України, що триває вже кілька років, лише погіршує цю ситуацію: через військові дії, обстріли та руйнування житлових будинків і соціальних об'єктів, кількість дітей, які потребують опіки, постійно зростає. За даними органів опіки та піклування, з початком воєнного конфлікту кількість дітей-сиріт зросла з 65 тисяч до 70 тисяч. Цей виклик ставить перед державою та суспільством важливе завдання – створити відповідні умови для виховання та соціальної адаптації цих дітей, а також належно підготувати різні форми сімейного виховання до прийняття таких дітей у свою систему.

У відповідь на цю кризу особливої актуальності набуває необхідність оптимізації використання всіх наявних ресурсів країни для забезпечення доступу цих дітей до соціального захисту, якісної освіти, медичної допомоги та соціальних послуг. Важливим елементом цього процесу є розробка та впровадження ефективних програм соціального супроводу сімейних форм виховання, що включає тісну співпрацю між державними органами, громадськими організаціями та волонтерами. Тільки за умов скоординованих дій можна досягти реальних змін у цій сфері та забезпечити гідне майбутнє для кожної дитини, яка потребує допомоги [12].

Дослідження даної теми має величезне значення через складність проблем, з якими стикаються діти, позбавлені батьківського піклування. У сучасному суспільстві необхідно забезпечити цим дітям належний рівень життя, умови для розвитку та соціальної інтеграції. Саме тому вивчення та розробка програм соціального супроводу для сімейних форм виховання є важливим кроком до створення справедливого та гуманного суспільства, в якому кожна дитина має рівні можливості для реалізації свого потенціалу і прав.

Багато науковців активно займаються дослідженням різних аспектів проблематики, пов'язаної з дітьми-сиротами та дітьми, які залишилися без батьківського піклування. Серед таких науковців – В. Гопанчук, С. Індиченко, Л. Короткова, З. Ромовська, які зосереджували свою увагу на правових аспектах сімейного виховання та захисту дітей. Нормативно-правові та соціально-педагогічні аспекти захисту прав дітей-сиріт розглядалися у працях Н. Бутрин-Бока, О. Карпенка, О. Ноздріної, Ю. Черновалюк. Їхні дослідження включали також аналіз особливостей інтеграції дітей, позбавлених батьківського піклування, в суспільство [13].

Велика увага приділялася також проблемам навчання та виховання цієї категорії дітей. О. Безпалько, Л. Бережна, В. Гаврішко, А. Іванченко в своїх працях розглядали питання адаптації таких дітей в умовах освітнього процесу, а також соціального виховання дітей-сиріт. Ці питання стали предметом дослідження таких науковців, як К. Педь, А. Полянничко, Т. Шатохіна, В. Яковенко. Роль соціальних інститутів у вихованні дітей-сиріт також вивчалася в роботах І. Зверєвої, Н. Павлик, Ж. Петрочкота. Питання патронату як форми влаштування та виховання дітей досліджували такі вчені, як Я. Бордиян, Л. Міхеєва, С. Фурса, Л. Фуштейт.

Бібліографічний аналіз робіт, присвячених темі організації соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, свідчить про те, що ця проблема є актуальною та багатовекторною, особливо в умовах сучасних соціально-політичних реалій України. Необхідність

вивчення ефективних механізмів організації такої діяльності набуває особливої популярності, оскільки вона спрямована на досягнення соціального добробуту в суспільстві [7].

Ця проблематика вимагає вирішення низки суперечностей. Наприклад, існує необхідність балансування між пріоритетом сімейного виховання та державним втручанням у захист прав дітей-сиріт. Як знайти компроміс між інтересами сімей, які бажають виховувати дітей-сиріт, і державою, яка має забезпечувати захист цих дітей? Інша суперечність виникає між зусиллями соціальних педагогів і працівників, спрямованими на виховання та соціалізацію дітей-сиріт, та недостатньою підтримкою і ресурсами з боку державних установ. Нарешті, є розрив між ідеалами сімейного виховання та реаліями роботи соціальних педагогів і державних установ у сучасному суспільстві.

Вивчення цих суперечностей та пошук шляхів їх подолання є важливим етапом на шляху до створення ефективної системи соціального супроводу дітей-сиріт, що дозволить забезпечити їм гідний рівень життя та розвиток [3].

На жаль, нині спостерігається значне зростання кількості бездомних дітей, дітей-сиріт і соціальних сиріт. Сирітство є соціальним явищем, спричиненим наявністю в суспільстві дітей, чий батьки померли, а також тих, хто залишився без батьківського піклування через позбавлення батьківських прав або визнання їх недієздатними, зниклими безвісти тощо. Як і в багатьох інших країнах, більшість дітей, що потребують піклування, в Україні – це діти, які залишилися без батьківської опіки з соціальних причин. Наприклад, з 90 тисяч дітей, позбавлених батьківського піклування, лише кожна десята – біологічна сирота, тобто дитина, що втратила батьків через трагічні обставини. Решта 90% – діти, чий батьки живі, але відмовилися виконувати свої батьківські обов'язки, що призводить до соціального сирітства. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна категорія дітей, які через соціальні, економічні та морально-психологічні причини стали

сиротами при живих батьках. До цієї категорії також належать і безпритульні діти, так звані «діти вулиці». Виявлення таких дітей є одним із основних завдань органів опіки та піклування [9].

Згідно із законодавством України, сирота – це дитина, в якої померли чи загинули батьки. Однак останнім часом у країні поширилося соціальне сирітство, спричинене ухилянням або усуненням батьків від виконання своїх обов'язків щодо неповнолітньої дитини. Соціальні сироти в Україні – це діти, чий батьки за рішенням суду позбавлені батьківських прав, перебувають на лікуванні або відбувають покарання, а також ті, хто залишився без належного виховання і піклування, незважаючи на живих батьків. Українське законодавство визначає цю групу дітей як таких, що позбавлені батьківського піклування. Це також стосується підкинутих дітей, дітей, батьки яких невідомі, дітей, від яких відмовилися батьки, та безпритульних дітей.

Соціальне сирітство – це масштабне та багатогранне суспільне явище, зумовлене впливом різних факторів ризику та наявністю в суспільстві дітей, які залишилися без належного піклування при живих батьках. Масштаби соціального сирітства підтверджуються тим, що науковці розглядають це явище з кількох позицій: як соціальне, тимчасове явище, з ліквідацією причин якого зникне і сама проблема; як психологічний супровід родин. Деякі дослідники вважають, що, проголошуючи пріоритет суспільного виховання, обрана державою в радянський період система влаштування дітей у спеціально створені для цього заклади не виправдала себе і, як показала практика, призвела до збільшення кількості соціальних сиріт, а не до їх зменшення [3].

Сьогодні існує проблема недостатньої організації дозвілля для дітей і підлітків у школах та вищих навчальних закладах, що вказує на недоліки в системі освіти та виховання в сучасній Україні. Внутрішні причини соціального сирітства виникають безпосередньо в сім'ї, здебільшого через внутрішні проблеми, такі як вибір батьками індивідуального способу життя

та їхня інтерпретація цієї проблеми. Соціальними сиротами діти можуть стати відразу після народження, якщо матері відмовляються від немовлят у пологовому будинку, що часто є наслідком соціальної незрілості матері, яка народжує в ранньому віці. На думку багатьох фахівців, соціальне сирітство часто спричиняється легковажним ставленням підлітків до вагітності та намаганням приховати народження дитини, що може бути результатом порушення психічного стану матері та її світосприйняття, що впливає на подальше виховання її дітей.

Дитяча бездоглядність також може бути наслідком асоціальної поведінки батьків, схильності до алкоголізму і наркоманії, сексуальних домагань з боку дорослих, жорстокого поводження з дітьми в сім'ях, та недобросовісного виконання обов'язків опікунів. Це свідчить про бездуховність сучасних батьків та втрату життєво важливих людських якостей, що впливає на виховання та психологічний комфорт дітей [1].

Ще однією проблемою є пропаганда в засобах масової інформації насильства та так званого безвідповідального «легкого» життя, що є привабливим для молодих батьків. Такий неоднозначний вплив ЗМІ на культуру молодого покоління призводить до зміни форм та цінностей, що не відповідають традиційним соціальним ідеалам, що впливає на ставлення суспільства до дітей-сиріт. Важливим фактором також є послаблення релігійних традицій, оскільки сім'я завжди була основою церкви, яка мала великий вплив на формування цінностей щодо сім'ї та виховання дітей. З послабленням ролі церкви змінюється і цінність дітей, і тепер домінує утилітарний, економічний підхід до них.

Соціальне сирітство має також юридичні наслідки, зокрема порушення конституційного права дітей на сімейне виховання та батьківське піклування, що є порушенням основного права дитини, проголошеного Конвенцією ООН про права дитини. Тому всі соціальні інститути, включаючи державу, повинні спрямовувати свою діяльність на створення таких форм виховання

та утримання дітей-сиріт, які могли б компенсувати відсутність сім'ї та пом'якшити негативні наслідки для дитини [23].

Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, являє собою складну та багатогранну систему заходів і послуг, покликану задовольнити різноманітні потреби цих вразливих дітей. Вона спрямована на забезпечення їм необхідного догляду, захисту та можливостей для розвитку, гарантуючи їх фізичне, емоційне та соціальне благополуччя.

Ця система підтримки включає широкий спектр втручань, які можна розділити на кілька ключових напрямків. По-перше, це забезпечення базового догляду, що включає задоволення основних потреб дітей, таких як харчування, житло, одяг та медичне обслуговування. По-друге, це освіта, яка гарантує доступ до якісної освіти на всіх рівнях, включаючи підтримку дітей з труднощами у навчанні або особливими потребами. По-третє, це психологічна та емоційна підтримка, що пропонує консультації, терапію та інші втручання для подолання травм, горя та інших емоційних труднощів. По-четверте, це соціальна інтеграція, яка сприяє участі дітей у громадських заходах, розвитку соціальних навичок та побудові стосунків. По-п'яте, це підготовка до самостійного життя, яка забезпечує дітей навичками та знаннями, необхідними для успішного переходу до дорослого життя, включаючи життєві навички, професійну підготовку та фінансову грамотність. І, нарешті, це правовий захист, який гарантує захист прав дітей та забезпечує їх доступ до правосуддя [6].

Сутність соціальної підтримки полягає в її цілісному та орієнтованому на дитину підході. Вона визнає, що діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, стикаються з унікальними викликами та потребують індивідуальних втручань для їх подолання. Основна увага приділяється створенню сприятливого та підтримуючого середовища, яке сприяє розвитку стійкості, надає дітям можливість розкрити свій потенціал та дозволяє їм вести повноцінне життя.

Ключові принципи, що лежать в основі сутності соціальної підтримки, включають пріоритет найкращих інтересів дитини, заохочення дітей до активної участі у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя, забезпечення недискримінації та рівного доступу до підтримки та можливостей для всіх дітей, пріоритетність розміщення у сімейному середовищі, такому як прийомна сім'я або усиновлення, перед інституційним доглядом, а також залучення громад до підтримки та піклування про вразливих дітей.

Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, базується на низці основоположних принципів, які забезпечують її ефективність та гуманність. Ці принципи спрямовані на створення умов, за яких кожна дитина, незалежно від її обставин, отримує необхідну підтримку та має можливість розвиватися та досягати успіху в житті.

Цей принцип є наріжним каменем соціальної підтримки дітей, які залишилися без батьківського піклування. Він означає, що всі рішення та дії, що стосуються дитини, повинні прийматися з урахуванням її індивідуальних потреб, інтересів та благополуччя. Це включає врахування фізичного та психічного здоров'я дитини, її віку, рівня розвитку, культурної та релігійної ідентичності, а також її думки та побажань. Пріоритет найкращих інтересів дитини вимагає від усіх залучених сторін – соціальних працівників, опікунів, педагогів та інших – діяти в інтересах дитини, навіть якщо це суперечить їхнім власним інтересам або переконанням.

Діти мають право брати участь у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя. Це стосується не лише важливих питань, таких як вибір форми влаштування чи освітнього закладу, але й повсякденних рішень, пов'язаних з їхнім життям та розвитком. Заохочення дітей до активної участі сприяє розвитку їхньої самостійності, відповідальності та впевненості у собі, а також допомагає забезпечити, щоб рішення, які приймаються, відповідали їхнім реальним потребам та інтересам [7].

Кожна дитина має право на рівний доступ до соціальної підтримки та можливостей, незалежно від її статі, раси, національності, релігії, соціального походження, майнового стану, місця проживання, стану здоров'я чи інших особистих обставин. Принцип недискримінації вимагає від усіх залучених сторін забезпечити, щоб жодна дитина не була обділена підтримкою чи можливостями через будь-які упередження чи стереотипи.

Сімейне середовище є найбільш сприятливим для розвитку та благополуччя дитини. Тому пріоритет надається розміщенню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ях, таких як прийомні сім'ї або усиновлення, а не в інституційних закладах. Сімейне середовище забезпечує дитині індивідуальний підхід, емоційну підтримку, стабільність та відчуття приналежності, що є критично важливим для її здорового розвитку.

Громади відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної підтримки дітей, які залишилися без батьківського піклування. Залучення громад може включати надання матеріальної допомоги, волонтерську діяльність, створення програм підтримки та розвитку дітей, а також формування позитивного ставлення до дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Залучення громад сприяє соціальній інтеграції дітей та створенню сприятливого середовища для їхнього розвитку.

Ці принципи є основою ефективної та гуманної соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вони допомагають забезпечити, щоб кожна дитина отримувала необхідну підтримку та мала можливість реалізувати свій потенціал, незважаючи на складні життєві обставини. Застосування цих принципів на практиці вимагає постійної уваги та зусиль з боку держави, громадськості та всіх залучених сторін, але це є необхідною інвестицією у майбутнє наших дітей та суспільства в цілому.

Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, - це не просто надання матеріальної допомоги. Це створення відчуття приналежності, виховання надії та надання дітям можливості

подолати труднощі та побудувати світле майбутнє. Це комплексна та багатогранна діяльність, яка вимагає співпраці державних органів, громадських організацій, фахівців та волонтерів, об'єднаних спільною метою – забезпечити кожній дитині право на щасливе та повноцінне життя [4].

Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, це набагато більше, ніж просто забезпечення їхніх базових потреб у їжі, одязі та житлі. Це складний та багатогранний процес, який спрямований на створення сприятливих умов для всебічного розвитку дитини, формування її особистості та підготовки до самостійного життя.

У першу чергу, соціальна підтримка має на меті заповнити порожнечу, яка утворилася в житті дитини внаслідок втрати батьків або їх відсутності. Це створення відчуття приналежності до сім'ї, колективу, суспільства. Дитина повинна відчувати, що вона не самотня, що є люди, які піклуються про неї, готові вислухати, підтримати та допомогти. Це можуть бути прийомні батьки, опікуни, соціальні працівники, психологи, педагоги, волонтери – всі ті, хто оточує дитину турботою та любов'ю.

Важливим аспектом соціальної підтримки є виховання надії. Діти, які пережили важкі життєві ситуації, часто втрачають віру в себе та своє майбутнє. Соціальна підтримка має допомогти їм відновити цю віру, показати, що, незважаючи на труднощі, вони мають право на щастя та успіх. Це досягається через створення позитивної атмосфери, підтримку ініціатив та досягнень дитини, допомогу у визначенні та досягненні її цілей.

Соціальна підтримка також спрямована на надання дітям можливості подолати труднощі, з якими вони стикаються. Це може включати психологічну допомогу у подоланні травм та стресів, розвиток соціальних навичок, допомогу у навчанні та професійній орієнтації. Важливо, щоб дитина навчилася справлятися з труднощами, знаходити вихід зі складних ситуацій, розвивати свою стійкість та адаптивність.

Кінцева мета соціальної підтримки – допомогти дитині побудувати світле майбутнє. Це означає забезпечити їй доступ до якісної освіти,

медичного обслуговування, культурного розвитку, допомогти у виборі професії та підготовці до самостійного життя. Дитина повинна мати можливість реалізувати свій потенціал, досягти успіху в житті та стати повноцінним членом суспільства.

Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, - це комплексна та багатогранна діяльність, яка вимагає скоординованих зусиль багатьох сторін. Це відповідальність не лише держави, але й громадських організацій, благодійних фондів, релігійних спільнот, бізнесу та кожного з нас. Тільки спільними зусиллями ми можемо забезпечити цим дітям право на щасливе та повноцінне життя [5].

Кожна дитина заслуговує на любов, турботу та підтримку. І навіть якщо вона позбавлена батьківського піклування, ми, як суспільство, маємо зробити все можливе, щоб вона не відчувала себе самотньою та покинутою. Ми маємо допомогти їй повірити в себе та своє майбутнє, подолати труднощі та досягти успіху. Це наш моральний обов'язок та інвестиція у майбутнє нашої країни.

1.2 Особливості соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану

Соціальний супровід вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану – це не просто адаптація звичної практики до нових реалій, це цілком новий вимір складності та відповідальності. Воєнні дії, нестабільність, втрати близьких, вимушене переселення, руйнування звичного середовища – усе це створює безпрецедентний рівень стресу та травматизації для дітей, які вже перебувають у вразливому становищі. Тому соціальний супровід у таких умовах має бути не просто підтримкою, а справжнім рятівним колом, що допомагає дітям вистояти, зберегти психічне здоров'я та знайти сили для подальшого життя.

Психологічна підтримка та стабілізація емоційного стану дітей стають пріоритетними завданнями соціального супроводу в умовах воєнного стану. Діти, які стали свідками жахів війни, втратили рідних та близьких, були змушені покинути свої домівки, переживають глибокі психологічні травми. Вони можуть страждати від посттравматичного стресового розладу, тривожності, депресії, нічних кошмарів та інших проявів психологічного дистресу. Тому соціальні працівники та психологи повинні бути не просто фахівцями, а справжніми провідниками для дітей у світі їхніх емоцій та переживань. Вони мають створити атмосферу довіри та безпеки, де діти зможуть відкрито говорити про свої страхи та переживання, отримати необхідну психологічну допомогу та підтримку. Важливо використовувати різноманітні методи психологічної роботи, такі як арт-терапія, ігрова терапія, казкотерапія, музикотерапія, а також індивідуальні та групові консультації, щоб допомогти дітям впоратися з травмами та відновити емоційну рівновагу [3].

Соціальний супровід є важливою формою соціально-педагогічної роботи з дітьми-сиротами, яка забезпечує підтримку дітей, що перебувають на вихованні в сім'ях опікунів, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, а також осіб з їх числа. Основні завдання соціального супроводу включають адаптацію дитини в новій сім'ї, створення позитивного психологічного клімату, врахування індивідуальних потреб кожної дитини, забезпечення оптимальних умов життя та захист прав.

Соціальний супровід дітей-сиріт здійснюється поетапно. Перший етап – підготовчий: визначення соціальної ситуації, стану здоров'я дитини, збирання необхідної інформації, складання індивідуального плану дій. Другий етап – реалізація плану, включаючи психолого-педагогічне консультування та емоційно-вольову допомогу. Третій етап – рефлексія, тобто оцінка результатів супроводу.

З огляду на виклики сучасної української сім'ї, велика кількість дітей залишається без належної батьківської опіки. Основними причинами є

алкоголізм, асоціальний спосіб життя батьків та матеріальні проблеми. Це призводить до необхідності вдосконалення системи соціально-педагогічного супроводу. У вищих навчальних закладах пропонується запровадити спеціалізований курс для підготовки майбутніх соціальних педагогів, що включатиме активні методи навчання, такі як аналіз соціальних ситуацій, ділові ігри, та тренінги щодо вирішення проблем соціального супроводу дітей-сиріт.

Враховуючи сучасні тенденції, державна політика повинна спрямовуватися на розвиток родини, підвищення соціального престижу матері та святість шлюбу. Традиційні українські цінності повинні бути підтримані, а сім'я визнана найвищою соціальною цінністю [6].

Забезпечення фізичної безпеки та захисту дітей – ще один критично важливий аспект соціального супроводу в умовах воєнного стану. Військові дії супроводжуються підвищеним ризиком насильства, експлуатації, торгівлі людьми та інших форм порушення прав дітей. Дитячі будинки можуть опинитися в зоні бойових дій або бути змушені евакуюватися, що створює додаткові ризики для безпеки дітей. Тому соціальний супровід має включати комплекс заходів щодо захисту дітей, починаючи від інформування про безпечну поведінку та навчання навичкам самозахисту, і закінчуючи забезпеченням доступу до безпечних місць, таких як бомбосховища або евакуаційні центри. Важливо також налагодити тісну співпрацю з правоохоронними органами та іншими структурами, відповідальними за безпеку дітей, щоб оперативно реагувати на будь-які загрози та забезпечувати дітям необхідний захист.

Військовий стан часто призводить до руйнування інфраструктури та обмеження доступу до базових послуг, таких як освіта, медицина та соціальне забезпечення. Дитячі будинки можуть зіткнутися з нестачею їжі, ліків, одягу, а також з перебоями у водопостачанні та електроенергії. У таких умовах соціальний супровід має забезпечити дітям доступ до необхідних ресурсів та послуг, навіть якщо це вимагає нестандартних рішень та

мобілізації додаткових зусиль. Це може включати організацію дистанційного навчання за допомогою онлайн-платформ, забезпечення доступу до медичних мобільних бригад або телемедицини, пошук та залучення гуманітарної допомоги від міжнародних організацій та волонтерів [9].

Підтримка зв'язків дітей з їхніми сім'ями та громадами є особливо важливою в умовах воєнного стану, коли багато сімей розлучені, а діти можуть втратити контакт з рідними та близькими. Соціальний супровід має сприяти відновленню та підтримці цих зв'язків, навіть якщо це вимагає подолання значних труднощів, пов'язаних з переміщенням, відсутністю зв'язку або іншими обставинами. Це може включати організацію відеозв'язку, допомогу у пошуку родичів через спеціальні служби та бази даних, підтримку контактів з громадами походження через соціальні мережі та інші канали комунікації. Збереження сімейних та громадських зв'язків допомагає дітям зберегти відчуття ідентичності, приналежності та підтримки, що є важливим фактором їхньої психологічної стійкості [12].

Нарешті, соціальний супровід в умовах воєнного стану вимагає від соціальних працівників та інших фахівців високого рівня гнучкості, адаптивності та готовності до постійного навчання. Ситуація може змінюватися дуже швидко, тому важливо вміти оперативно реагувати на нові виклики та потреби дітей, змінювати форми та методи роботи, шукати нові ресурси та партнерів, а також постійно підвищувати свою кваліфікацію та професійний рівень. Це вимагає не лише знань та навичок, але й великої відданості своїй справі, емпатії та готовності допомагати дітям навіть у найскладніших умовах.

1.3 Аналіз сучасних підходів та моделей соціального супроводу вихованців дитячого будинку

Соціальне сирітство є складним і тривожним явищем, що набуває все більшої актуальності в Україні. Це явище виникає внаслідок ухилення або

відсторонення батьків від виконання своїх обов'язків щодо неповнолітніх дітей. Однією з основних причин соціального сирітства є зловживання алкоголем та наркоспоживанням, що часто призводить до позбавлення батьківських прав. Економічні труднощі, політична нестабільність, девіантна поведінка батьків, позашлюбне народження дітей, а також морально-психологічні проблеми всередині сімейного середовища також сприяють поширенню цього явища.

В умовах інституційного виховання, діти, які опинилися без батьківської опіки, часто стикаються з психологічними, емоційними та фізичними труднощами. Зокрема, інтернатне виховання може призвести до емоційної нестабільності, соціальної неадаптованості, порушень у розвитку фізичного здоров'я, а також формування деструктивної агресії та порушень у встановленні емоційних зв'язків. Це може обмежити їхні «життєві шанси» і ускладнити адаптацію в суспільстві після виходу з інтернату.

Проблеми, з якими стикаються діти після виходу з інституцій, включають ранні шлюби, труднощі з інтеграцією в суспільство, знижену здатність до самостійного життя та пошуку роботи. Це свідчить про необхідність більш комплексного підходу до вирішення проблеми соціального сирітства, включаючи посилення державної підтримки та розвиток альтернативних форм сімейного виховання, які могли б забезпечити дітям умови, максимально наближені до сімейних.

Аналіз сучасних підходів та моделей соціального супроводу вихованців дитячого будинку демонструє значну еволюцію у розумінні та реалізації допомоги цим дітям. Від традиційної моделі інституційного догляду, де основний акцент робився на забезпеченні базових потреб дітей, таких як харчування, одяг та житло, відбувається поступовий, але впевнений перехід до більш гуманного та індивідуалізованого підходу, спрямованого на створення сприятливих умов для всебічного розвитку кожної дитини та її успішної інтеграції у суспільство.

Одним з ключових трендів сучасного соціального супроводу є поступова відмова від великих дитячих будинків та перехід до сімейних форм виховання, таких як прийомні сім'ї та усиновлення. Ця тенденція базується на розумінні того, що сімейне середовище є найбільш природним та сприятливим для розвитку дитини, забезпечуючи їй індивідуальну увагу, емоційну підтримку та відчуття приналежності. Хоча інституційний догляд може забезпечити базові потреби дітей, він часто не в змозі задовольнити їхні потреби у любові, турботі та індивідуальному підході, що є критично важливим для їхнього здорового розвитку [25].

Сучасна парадигма соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зазнає суттєвих трансформацій, відходячи від застарілих моделей інституційного догляду та активно просуваючись у напрямку сімейних форм виховання. Цей ключовий тренд спирається на глибоке розуміння того, що саме сімейне середовище, з його унікальною атмосферою тепла, любові та індивідуальної уваги, є найбільш природним та сприятливим для гармонійного розвитку дитини.

Великі дитячі будинки, хоч і здатні забезпечити базові потреби дітей у їжі, одязі та житлі, часто не в змозі створити ту особливу атмосферу близькості, турботи та індивідуального підходу, яка є життєво необхідною для повноцінного розвитку дитини. Інституційний догляд, незважаючи на всі зусилля персоналу, не може замінити дитині сім'ю, з її унікальними емоційними зв'язками, традиціями та цінностями. Діти, які виховуються в таких умовах, часто відчують себе самотніми, відчуженими та позбавленими індивідуальної уваги, що може негативно впливати на їхню самооцінку, соціальну адаптацію та психологічне благополуччя.

На противагу цьому, сімейні форми виховання, такі як прийомні сім'ї та усиновлення, надають дітям можливість зростати у більш природному та сприятливому середовищі, де вони отримують не лише базовий догляд, але й індивідуальну увагу, емоційну підтримку та відчуття приналежності до сім'ї. У прийомній сім'ї чи усиновлювача дитина має можливість встановити міцні

емоційні зв'язки з дорослими, які стають для неї справжніми батьками, отримувати їхню любов, турботу та підтримку, а також відчувати себе повноцінним членом сім'ї.

Сімейне середовище також сприяє розвитку соціальних навичок та адаптації дитини до життя у суспільстві. У сім'ї дитина вчиться взаємодіяти з іншими людьми, вирішувати конфлікти, брати на себе відповідальність та дотримуватися правил. Вона також має можливість брати участь у сімейних традиціях та святах, що сприяє формуванню її культурної ідентичності та відчуття приналежності до певної спільноти [9].

Звичайно, перехід до сімейних форм виховання вимагає значних зусиль та ресурсів. Це включає підготовку та підтримку прийомних батьків та усиновлювачів, забезпечення належного супроводу та моніторингу розміщення дітей у сім'ях, а також створення системи підтримки для дітей та сімей у разі виникнення труднощів. Однак, численні дослідження та практичний досвід свідчать про те, що інвестиції у сімейні форми виховання є виправданими, оскільки вони мають довгостроковий позитивний вплив на розвиток та благополуччя дітей, а також на суспільство в цілому.

Тому поступова відмова від великих дитячих будинків та перехід до сімейних форм виховання є не просто трендом, а необхідним кроком у напрямку створення більш гуманної та ефективної системи соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Це шлях до забезпечення кожній дитині права на сім'ю, любов, турботу та повноцінне життя.

Іншим важливим напрямом розвитку соціального супроводу є посилення акценту на індивідуалізованому підході до кожної дитини. Кожна дитина є унікальною особистістю зі своїми потребами, здібностями, талантами та особливостями розвитку. Тому сучасні моделі соціального супроводу передбачають проведення комплексної оцінки потреб кожної дитини, розробку індивідуального плану розвитку, який враховує її сильні та слабкі сторони, а також надання спеціалізованої допомоги у разі потреби. Це

може включати психологічну підтримку, логопедичну корекцію, допомогу у навчанні або інші форми індивідуальної роботи, спрямовані на розвиток потенціалу дитини та подолання її труднощів.

Розвиток індивідуалізованого підходу до соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є одним з ключових напрямків сучасної практики у цій сфері. Цей підхід базується на розумінні того, що кожна дитина є унікальною особистістю з власним набором потреб, здібностей, талантів та особливостей розвитку. Тому універсальні програми підтримки, які не враховують ці індивідуальні відмінності, можуть виявитися неефективними або навіть шкідливими для деяких дітей.

Індивідуалізований підхід передбачає, що соціальний супровід має бути адаптований до конкретних потреб та можливостей кожної дитини. Це означає, що фахівці, які працюють з дітьми, повинні глибоко розуміти їхні індивідуальні особливості, враховувати їхній життєвий досвід, травми, сильні та слабкі сторони, а також їхні мрії та прагнення. Тільки на основі такого глибокого розуміння можна розробити та реалізувати ефективні програми підтримки, які дійсно допоможуть дитині розкрити свій потенціал та досягти успіху в житті.

Першим кроком у реалізації індивідуалізованого підходу є проведення комплексної оцінки потреб дитини. Це включає оцінку її фізичного та психічного здоров'я, рівня розвитку, соціальних навичок, освітніх потреб, а також її інтересів, талантів та мрій. Оцінка може проводитися за допомогою різних методів, таких як інтерв'ю, спостереження, психологічне тестування та аналіз документів. Важливо, щоб оцінка була проведена кваліфікованими фахівцями, які мають досвід роботи з дітьми та розуміють їхні потреби.

На основі результатів оцінки розробляється індивідуальний план розвитку дитини. Цей план визначає конкретні цілі та завдання, спрямовані на розвиток потенціалу дитини та подолання її труднощів. План може включати різні аспекти, такі як освіта, здоров'я, соціальна адаптація, психологічна підтримка, професійна орієнтація та інші. Важливо, щоб план

був реалістичним, враховував можливості та ресурси дитини, а також регулярно переглядався та коригувався відповідно до її прогресу та потреб.

Індивідуалізований підхід також передбачає надання спеціалізованої допомоги у разі потреби. Деякі діти можуть потребувати додаткової підтримки у певних сферах, таких як психологічне здоров'я, навчання або соціальна адаптація. У таких випадках важливо забезпечити їм доступ до кваліфікованих фахівців, таких як психологи, логопеди, соціальні педагоги або інші спеціалісти, які можуть надати необхідну допомогу та підтримку.

Розвиток індивідуалізованого підходу до соціального супроводу є важливим кроком у напрямку створення більш ефективної та гуманної системи підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Цей підхід дозволяє враховувати унікальні потреби та можливості кожної дитини, надавати їй адресну допомогу та підтримку, а також сприяти її всебічному розвитку та успішній інтеграції у суспільство. Хоча реалізація індивідуалізованого підходу вимагає значних зусиль та ресурсів, вона є необхідною інвестицією у майбутнє наших дітей та суспільства в цілому.

Сучасні підходи до соціального супроводу також приділяють значну увагу розвитку самостійності та підготовці дітей до дорослого життя. Адже діти, які виходять з дитячого будинку, повинні бути готові до самостійного життя, вміти приймати рішення, вирішувати проблеми, будувати стосунки та знаходити своє місце у суспільстві. Тому соціальний супровід має включати навчання життєвим навичкам, таким як самообслуговування, ведення домашнього господарства, управління фінансами, а також професійну орієнтацію, допомогу у виборі професії та підготовку до працевлаштування. Це дозволить дітям стати самостійними та успішними членами суспільства.

Сучасні вимоги до соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, все більше акцентують увагу на необхідності підготовки цих дітей до самостійного життя. Це пов'язано з розумінням того, що вихід з дитячого будинку є переломним моментом у

житті дитини, коли вона має навчитися самостійно приймати рішення, вирішувати проблеми, будувати стосунки та знаходити своє місце у суспільстві.

Соціальний супровід у цьому контексті відіграє ключову роль, допомагаючи дітям розвинути необхідні життєві навички та компетенції, які дозволять їм успішно інтегруватися у доросле життя. Цей процес включає широкий спектр заходів, спрямованих на формування практичних, соціальних та психологічних навичок, необхідних для самостійного життя [11].

Навчання життєвим навичкам є одним з фундаментальних аспектів підготовки до самостійності. Діти повинні навчитися самостійно піклуватися про себе, своє здоров'я та гігієну, готувати їжу, вести домашнє господарство, планувати бюджет та здійснювати покупки. Ці навички є необхідними для забезпечення базових потреб та комфортного життя у власному помешканні.

Професійна орієнтація та підготовка до працевлаштування також відіграють важливу роль у підготовці дітей до самостійного життя. Соціальний супровід має допомогти дітям визначити свої інтереси, здібності та професійні схильності, а також надати їм інформацію про різні професії та можливості навчання. Важливо також навчити дітей складати резюме, проходити співбесіди та інші навички, необхідні для успішного працевлаштування.

Розвиток соціальних та психологічних навичок є не менш важливим аспектом підготовки до самостійного життя. Діти повинні навчитися ефективно комунікувати, будувати та підтримувати здорові стосунки, вирішувати конфлікти, керувати своїми емоціями та стресом. Ці навички допоможуть їм успішно взаємодіяти з іншими людьми, знаходити друзів та підтримку, а також долати труднощі та виклики, з якими вони можуть зіткнутися у дорослому житті.

Навчання прийняттю рішень та вирішенню проблем є ключовим елементом самостійності. Діти повинні навчитися аналізувати ситуації,

зважувати різні варіанти, приймати обґрунтовані рішення та брати на себе відповідальність за їх наслідки. Це допоможе їм стати незалежними та впевненими у своїх силах.

Підготовка до самостійного життя – це комплексний процес, який охоплює різні сфери життя дитини. Ключові аспекти процесу та приклади конкретних навичок, які діти повинні розвинути під час супроводу наведені нами у таблиці 1.1.

Ключові аспекти процесу та приклади конкретних навичок, які діти повинні розвинути під час супроводу

Сфера життя	Приклади навичок
Практичні навички	Самообслуговування, приготування їжі, ведення домашнього господарства, управління фінансами, покупки, користування транспортом
Соціальні та психологічні навички	Комунікація, вирішення конфліктів, керування емоціями, стрес-менеджмент, побудова стосунків, самооцінка, самоповага
Професійна орієнтація та працевлаштування	Визначення інтересів та здібностей, дослідження професій, складання резюме, проходження співбесід, пошук роботи
Прийняття рішень та вирішення проблем	Аналіз ситуацій, зважування варіантів, прийняття рішень, оцінка наслідків, відповідальність
Правова грамотність	Знання своїх прав та обов'язків, розуміння законів та правил, звернення за допомогою у разі потреби
Здоровий спосіб життя	Правильне харчування, фізична активність, відмова від шкідливих звичок, турбота про своє здоров'я

Забезпечуючи комплексний підхід до підготовки дітей до самостійного життя, соціальний супровід допомагає їм стати не лише самостійними, але й успішними та щасливими членами суспільства. Це інвестиція у майбутнє кожної дитини та у майбутнє нашої країни.

Психологічна підтримка та допомога у подоланні травм та стресів є невід'ємною частиною сучасного соціального супроводу. Багато дітей, які потрапляють до дитячого будинку, мають за плечима важкий життєвий досвід, пов'язаний з втратою батьків, насильством, зневагою або іншими формами травматизації. Ці травми можуть мати серйозні наслідки для психічного здоров'я та розвитку дитини, тому надання кваліфікованої психологічної допомоги є критично важливим. Це може включати індивідуальні та групові консультації з психологом, психотерапію, арт-терапію та інші методи, спрямовані на допомогу дітям у подоланні травм, розвитку емоційної стійкості та формуванні позитивного образу себе та світу [5].

Нарешті, сучасні моделі соціального супроводу активно інтегрують інноваційні технології та підходи у свою практику. Це може включати використання онлайн-платформ для навчання та комунікації, мобільних додатків для психологічної підтримки, а також соціальних мереж для створення спільнот та підтримки зв'язків між дітьми та їхніми близькими. Використання технологій дозволяє розширити доступ до послуг соціального супроводу, зробити їх більш інтерактивними та адаптованими до потреб сучасних дітей, а також сприяти їхній соціальній інтеграції та участі у житті суспільства.

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Мета, завдання та об'єкт дослідження

Основною метою даного дослідження є здійснення глибокого та всебічного аналізу особливостей організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану. Війна, як надзвичайна ситуація, створює унікальні виклики та проблеми для дітей, які вже перебувають у вразливому становищі, позбавлені батьківського піклування та вимушені жити в умовах інституційного догляду. Тому важливо дослідити, як саме воєнні дії впливають на потреби та психологічний стан цих дітей, які адаптації та зміни необхідні в системі соціального супроводу, щоб забезпечити їм ефективну підтримку та захист їхніх прав. Кінцевою метою дослідження є розробка практичних рекомендацій, які допоможуть покращити якість соціального супроводу в дитячих будинках під час воєнного стану, забезпечити дітям необхідну психологічну, соціальну та матеріальну підтримку, а також сприяти їхній успішній адаптації та інтеграції у суспільство після завершення конфлікту.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити комплекс взаємопов'язаних завдань, які дозволять отримати цілісну картину стану соціального супроводу в дитячих будинках під час воєнного стану та розробити ефективні стратегії його вдосконалення.

Теоретичний аналіз: провести глибокий теоретичний аналіз поняття та сутності соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з урахуванням специфіки воєнного стану. Це включає вивчення різних наукових підходів та концепцій, аналіз міжнародного досвіду та найкращих практик, а також виявлення ключових

принципів та компонентів ефективного соціального супроводу в умовах кризи.

Нормативно-правова база: детально дослідити нормативно-правову базу, що регулює соціальний супровід дітей у закладах інституційного догляду під час воєнного стану. Це дозволить виявити прогалини та суперечності у законодавстві, а також визначити правові механізми захисту прав дітей у цих умовах.

Аналіз поточного стану: провести ґрунтовний аналіз сучасного стану організації соціального супроводу у вибраному дитячому будинку або групі дитячих будинків. Це включає оцінку наявних ресурсів, матеріально-технічного забезпечення, кадрового потенціалу, а також аналіз застосовуваних методів та підходів до роботи з дітьми.

Виявлення потреб та проблем: виявити та проаналізувати ключові проблеми та потреби вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану, включаючи психологічні, соціальні, освітні та інші аспекти. Це дозволить розробити адресні та ефективні заходи підтримки, спрямовані на задоволення найгостріших потреб дітей.

Вплив воєнного стану: дослідити вплив воєнного стану на психологічний та емоційний стан вихованців дитячого будинку, а також на їхню соціальну адаптацію та інтеграцію. Це включає вивчення рівня стресу, тривожності, депресії та інших психологічних проблем у дітей, а також їхньої здатності адаптуватися до нових умов та будувати стосунки з оточуючими.

Міжнародний досвід: вивчити та проаналізувати досвід організації соціального супроводу дітей у подібних умовах в інших країнах та регіонах. Це дозволить виявити ефективні практики та підходи, які можна адаптувати та застосувати в українському контексті.

Розробка рекомендацій: на основі проведеного дослідження розробити конкретні та практично орієнтовані рекомендації щодо вдосконалення організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану. Ці рекомендації мають бути спрямовані на підвищення

ефективності роботи з дітьми, забезпечення їхніх прав та інтересів, а також сприяння їхньому психологічному благополуччю та успішній інтеграції у суспільство.

Об'єктом дослідження є комплексна система соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану. Це включає усі аспекти діяльності, спрямовані на забезпечення всебічного розвитку, захисту прав та інтересів дітей, які перебувають у закладах інституційного догляду під час військових дій. Це охоплює організаційні, правові, психологічні, педагогічні, медичні та інші аспекти роботи з дітьми, а також взаємодію дитячого будинку з іншими установами та організаціями, залученими до процесу соціального супроводу.

Визначення мети, завдань та об'єкта дослідження є важливим етапом наукової роботи, який дозволяє чітко окреслити її напрямки, сформулювати гіпотези та обрати відповідні методи дослідження. Це створює основу для подальшого глибокого вивчення проблеми соціального супроводу дітей у складних умовах воєнного стану та розробки ефективних рішень, спрямованих на покращення їхнього життя та майбутнього.

2.2. Методи дослідження.

Для того, щоб глибоко зрозуміти та всебічно проаналізувати складну проблематику соціального супроводу дітей у дитячих будинках під час воєнного стану, необхідно застосувати комплексний підхід, що об'єднає в собі як теоретичні, так і емпіричні методи дослідження. Такий підхід дозволить не лише вивчити існуючі наукові концепції та законодавчі норми, а й зануритися в реальний світ дитячого будинку, побачити проблеми та виклики очима його мешканців та персоналу.

Теоретичні методи дослідження відіграють важливу роль у формуванні концептуальної бази дослідження. Аналіз наукової літератури, присвяченої соціальному супроводу дітей, дозволить вивчити різні підходи та моделі, що

застосовуються у світовій практиці, а також виявити ключові принципи та компоненти ефективного супроводу. Дослідження нормативно-правових актів України та міжнародних документів допоможе зрозуміти правові аспекти соціального супроводу в умовах воєнного стану, визначити права та гарантії дітей, а також обов'язки держави та суспільства щодо їх забезпечення. Порівняльний аналіз різних моделей та підходів дозволить виявити їх сильні та слабкі сторони, а також адаптувати найкращі практики до українського контексту, враховуючи специфіку воєнного стану та потреби дітей.

Однак, теоретичні знання самі по собі не можуть дати повного розуміння проблеми. Тому важливо доповнити їх емпіричними даними, отриманими безпосередньо від учасників процесу соціального супроводу. Анкетування вихованців дитячого будинку, персоналу, волонтерів та інших зацікавлених сторін дозволить зібрати інформацію про їхні потреби, проблеми, очікування та пропозиції щодо покращення системи підтримки. Інтерв'ю з цими ж групами респондентів надасть можливість глибше дослідити їхній досвід, почуття та ставлення до ситуації, а також виявити приховані проблеми та потреби, які можуть бути не очевидними при анкетуванні.

Спостереження за діяльністю дитячого будинку, взаємодією персоналу з дітьми, а також за поведінкою та емоційним станом вихованців дозволить отримати цінну інформацію про реальний стан справ та ефективність застосовуваних методів соціального супроводу. Аналіз документів, таких як індивідуальні плани розвитку дітей, звіти про проведені заходи, протоколи нарад та інші матеріали, що стосуються організації соціального супроводу, допоможе оцінити відповідність діяльності закладу нормативно-правовим вимогам, а також виявити сильні та слабкі сторони існуючої системи підтримки.

Таким чином, поєднання теоретичних та емпіричних методів дослідження дозволить отримати всебічну та об'єктивну картину організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного

стану. Це дасть можливість не лише виявити проблеми та потреби дітей, а й зрозуміти їхні причини та наслідки, а також розробити ефективні рекомендації щодо покращення системи підтримки, адаптовані до конкретних умов та потреб дітей. Такий комплексний підхід є запорукою успішного дослідження та його практичної цінності для покращення життя дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах під час війни.

На теоретичному рівні дослідження буде проведено ґрунтовний аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів, що стосуються соціального супроводу дітей, особливо в умовах воєнного стану. Це дозволить створити міцний фундамент для подальшого емпіричного дослідження та розробки практичних рекомендацій.

Аналіз наукової літератури буде спрямований на вивчення різних концепцій та підходів до соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Будуть розглянуті як класичні теорії, так і сучасні дослідження, що враховують специфіку воєнного стану та його вплив на дітей. Особлива увага буде приділена вивченню міжнародного досвіду та найкращих практик у сфері соціального супроводу дітей у кризових ситуаціях. Це дозволить виявити ефективні стратегії та методи, які можуть бути адаптовані та застосовані в українському контексті.

Аналіз нормативно-правових актів буде зосереджений на вивченні законодавства України та міжнародних документів, що регулюють права та гарантії дітей, а також діяльність закладів соціального захисту в умовах воєнного стану. Будуть проаналізовані закони, постанови, накази та інші нормативні документи, що визначають права дітей на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та інші важливі аспекти їхнього життя. Особлива увага буде приділена виявленню прогалин та суперечностей у законодавстві, які можуть перешкоджати ефективній організації соціального супроводу в умовах воєнного стану.

Порівняльний аналіз різних моделей та підходів до соціального супроводу дозволить оцінити їх переваги та недоліки, а також визначити

найбільш ефективні стратегії для українського контексту. Будуть розглянуті різні моделі організації соціального супроводу, такі як інституційний догляд, прийомні сім'ї, усиновлення, патронатне виховання та інші. Також будуть проаналізовані різні підходи до роботи з дітьми, такі як індивідуальний підхід, групова робота, психологічна підтримка, розвиток життєвих навичок та інші.

Систематизація та узагальнення отриманої інформації дозволить сформулювати ключові висновки теоретичного аналізу та створити теоретичну основу для подальшого емпіричного дослідження. Це включатиме визначення основних понять та категорій, формулювання гіпотез дослідження, а також вибір відповідних методів збору та аналізу даних. Теоретичний аналіз допоможе краще зрозуміти сутність соціального супроводу, його цілі та завдання, а також виявити ключові фактори, що впливають на його ефективність в умовах воєнного стану.

Емпіричні методи дослідження відіграють ключову роль у вивченні особливостей соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану, оскільки вони дозволяють зануритися в реальний світ дітей та фахівців, які з ними працюють, побачити проблеми та виклики їхніми очима, а також почути їхні думки та пропозиції щодо покращення системи підтримки.

Анкетування стане одним з основних інструментів збору даних. Воно дозволить охопити широке коло респондентів, включаючи вихованців дитячого будинку, персонал, волонтерів, представників органів соціального захисту та інших зацікавлених сторін. Анкети будуть розроблені з урахуванням специфіки досліджуваної проблеми та вікових особливостей респондентів. Вони міститимуть як закриті питання з варіантами відповідей, так і відкриті питання, що дозволять респондентам висловити свої думки та ідеї у вільній формі. Анкетування допоможе зібрати кількісні та якісні дані про потреби, проблеми, очікування та ставлення різних груп респондентів до організації соціального супроводу в умовах воєнного стану.

Інтерв'ю будуть проведені з вибіркою респондентів з різних груп, щоб отримати більш глибоку та детальну інформацію про їхній досвід, почуття та пропозиції. Інтерв'ю дозволять досліднику встановити довірливі стосунки з респондентами, створити комфортну атмосферу для спілкування та заохотити їх до відкритого висловлення своїх думок та почуттів. Це особливо важливо при роботі з дітьми, які можуть бути сором'язливими або боятися говорити про свої проблеми. Інтерв'ю також дозволять досліднику уточнити та поглибити інформацію, отриману під час анкетування, а також виявити приховані проблеми та потреби, які можуть бути не очевидними при заповненні анкет.

Спостереження за діяльністю дитячого будинку є ще одним важливим методом емпіричного дослідження. Воно дозволить досліднику безпосередньо спостерігати за взаємодією персоналу з дітьми, за організацією навчального процесу, дозвілля та інших аспектів життя в дитячому будинку. Спостереження також дозволить оцінити емоційний стан дітей, їхню поведінку та соціальну адаптацію. Цей метод допоможе отримати цінну інформацію про реальний стан справ у дитячому будинку, ефективність застосовуваних методів соціального супроводу та можливі проблеми, які потребують вирішення.

Крім того, буде проведено аналіз документів, що стосуються організації соціального супроводу в дитячому будинку. Це можуть бути індивідуальні плани розвитку дітей, звіти про проведені заходи, протоколи нарад, плани роботи та інші документи. Аналіз документів дозволить оцінити відповідність діяльності дитячого будинку нормативно-правовим вимогам, а також виявити сильні та слабкі сторони існуючої системи підтримки.

Застосування цих емпіричних методів у поєднанні з теоретичним аналізом дозволить отримати всебічну та об'єктивну інформацію про особливості організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану. Це створить надійну основу для розробки

практичних рекомендацій, спрямованих на покращення якості допомоги дітям та забезпечення їхнього благополуччя у складних умовах.

Крім того, буде проведено аналіз документів, таких як індивідуальні плани розвитку дітей, звіти про проведені заходи, протоколи нарад та інші матеріали, що стосуються організації соціального супроводу в дитячому будинку. Це дозволить оцінити відповідність діяльності закладу нормативно-правовим вимогам, а також виявити сильні та слабкі сторони існуючої системи підтримки.

Аналіз документів, що стосуються організації соціального супроводу в дитячому будинку, є важливим етапом дослідження, що дозволяє отримати об'єктивну інформацію про діяльність закладу та її відповідність нормативно-правовим вимогам. Цей метод дає можливість досліднику заглибитися в специфіку роботи дитячого будинку, зрозуміти його внутрішні процеси та виявити потенційні проблеми та можливості для покращення.

Одним з ключових документів, що підлягають аналізу, є індивідуальні плани розвитку дітей. Ці плани розробляються для кожної дитини індивідуально та містять інформацію про її потреби, цілі розвитку, заплановані заходи та очікувані результати. Аналіз індивідуальних планів дозволить оцінити, наскільки враховуються індивідуальні особливості та потреби кожної дитини, чи є цілі розвитку реалістичними та досяжними, а також чи застосовуються ефективні методи та підходи для їх досягнення. Особливу увагу буде приділено аналізу індивідуальних планів дітей, які постраждали від військових дій або мають інші особливі потреби, щоб зрозуміти, чи отримують вони необхідну підтримку та допомогу.

Звіти про проведені заходи також є важливим джерелом інформації про діяльність дитячого будинку. Вони містять опис проведених заходів, їх цілі, результати та оцінку ефективності. Аналіз звітів дозволить оцінити, наскільки активно та різноманітною є діяльність закладу, чи спрямовані проведені заходи на задоволення потреб дітей, а також чи досягаються поставлені цілі. Особливу увагу буде приділено аналізу звітів про заходи,

спрямовані на психологічну підтримку та соціальну адаптацію дітей в умовах воєнного стану, щоб зрозуміти, наскільки ефективно дитячий будинок справляється з цими викликами.

Протоколи нарад є ще одним важливим документом, який може надати цінну інформацію про внутрішні процеси в дитячому будинку. Вони містять записи обговорень, прийнятих рішень та планів дій. Аналіз протоколів дозволить зрозуміти, як організована робота закладу, які питання обговорюються на нарадах, які рішення приймаються та як вони реалізуються на практиці. Це допоможе виявити можливі проблеми у комунікації, координації та прийнятті рішень, а також оцінити рівень залученості персоналу до процесу соціального супроводу.

Крім вищезазначених документів, будуть проаналізовані й інші матеріали, що стосуються організації соціального супроводу в дитячому будинку, такі як плани роботи, статут закладу, посадові інструкції персоналу, правила внутрішнього розпорядку та інші. Це дозволить отримати більш повну картину діяльності закладу та зрозуміти, як організована система соціального супроводу, які ролі та відповідальності розподілені між різними фахівцями, а також які процедури та механізми використовуються для забезпечення ефективної підтримки дітей.

Аналіз документів буде проведений з використанням якісних та кількісних методів. Якісний аналіз дозволить виявити ключові теми, проблеми та тенденції, що відображені у документах, а також інтерпретувати їх значення та контекст. Кількісний аналіз дозволить виміряти частоту появи певних термінів, понять або категорій у документах, що може вказувати на їх важливість або пріоритетність для закладу.

Результати аналізу документів будуть зіставлені з даними, отриманими за допомогою інших методів дослідження, таких як анкетування, інтерв'ю та спостереження. Це дозволить перевірити достовірність інформації, отриманої з різних джерел, та зробити більш обґрунтовані висновки про стан соціального супроводу в дитячому будинку.

Загалом, аналіз документів є важливим інструментом дослідження, який дозволяє отримати об'єктивну інформацію про діяльність дитячого будинку та оцінити її відповідність нормативно-правовим вимогам. Це допоможе виявити сильні та слабкі сторони існуючої системи соціального супроводу, а також розробити рекомендації щодо її вдосконалення, спрямовані на забезпечення ефективної підтримки та захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

Застосування комплексного підходу до дослідження, що гармонійно поєднує теоретичні та емпіричні методи, є запорукою отримання всебічної та об'єктивної картини організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану. Такий підхід дозволяє не лише вивчити існуючі наукові концепції та законодавчі норми, а й зануритися в реальний світ дитячого будинку, побачити проблеми та виклики очима його мешканців та персоналу, а також оцінити ефективність застосовуваних методів підтримки.

Теоретичні методи, такі як аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів, створюють міцний фундамент для дослідження, надаючи розуміння сутності соціального супроводу, його цілей та завдань, а також виявляючи ключові фактори, що впливають на його ефективність. Вивчення міжнародного досвіду та найкращих практик дозволяє запозичити цінні ідеї та підходи, адаптуючи їх до українського контексту.

Емпіричні методи, такі як анкетування, інтерв'ю та спостереження, дають можливість безпосередньо взаємодіяти з учасниками процесу соціального супроводу, збирати їхні думки, почуття та пропозиції. Це дозволяє досліднику побачити проблему зсередини, зрозуміти реальні потреби та виклики, з якими стикаються діти та персонал дитячого будинку в умовах воєнного стану.

Застосування комплексного підходу дозволяє не лише зібрати великий обсяг інформації, але й перевірити її достовірність та об'єктивність, зіставляючи дані, отримані різними методами. Наприклад, результати

анкетування можуть бути підтверджені або спростовані спостереженнями за поведінкою дітей, а інтерв'ю з персоналом можуть виявити приховані проблеми, які не були відображені в офіційних документах.

Такий комплексний підхід створює надійну основу для розробки практичних рекомендацій, які будуть не лише теоретично обґрунтованими, але й враховуватимуть реальні потреби та можливості дитячого будинку в умовах воєнного стану. Це дозволить запропонувати конкретні та ефективні заходи, спрямовані на покращення якості соціального супроводу, забезпечення психологічного благополуччя дітей та їх успішної адаптації до життя після завершення конфлікту.

Отже, комплексний підхід до дослідження є невід'ємною умовою для отримання всебічної та об'єктивної інформації про особливості організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану. Він дозволяє поєднати теоретичні знання з практичним досвідом, що сприяє розробці ефективних рішень та покращенню якості життя дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах.

2.3. Організація та етапи дослідження

Підготовчий етап є фундаментом для успішного проведення дослідження. На цьому етапі здійснюється ретельне планування та підготовка всіх необхідних ресурсів, що забезпечить ефективне досягнення поставленої мети.

Визначення мети, завдань та об'єкта дослідження: Цей крок є визначальним, оскільки він задає напрямок усій подальшій роботі. Мета дослідження формулюється чітко та конкретно, визначаючи, що саме дослідник прагне досягти своєю роботою. Завдання дослідження деталізують мету, розбиваючи її на конкретні кроки та дії, які необхідно виконати для досягнення результату. Об'єкт дослідження визначає сферу, в якій проводитиметься дослідження, та явища або процеси, які будуть вивчатися.

Формулювання гіпотез дослідження: Гіпотези є припущеннями про можливі зв'язки між досліджуваними явищами або процесами. Вони формулюються на основі теоретичного аналізу та попередніх досліджень і підлягають перевірці в ході емпіричного дослідження. Гіпотези допомагають досліднику зосередити свою увагу на ключових аспектах проблеми та визначити напрямки збору та аналізу даних.

Вибір дитячого будинку або групи дитячих будинків для проведення дослідження: Цей крок є важливим для забезпечення репрезентативності та валідності отриманих результатів. Вибір дитячого будинку здійснюється на основі певних критеріїв, таких як його розташування (в зоні бойових дій або на відносно безпечній території), кількість вихованців, наявність спеціалістів з соціального супроводу, а також готовність адміністрації та персоналу до співпраці з дослідником.

Отримання необхідних дозволів та погоджень: Перед початком дослідження необхідно отримати всі необхідні дозволи та погодження від відповідних органів та установ, таких як Міністерство соціальної політики, місцеві органи влади, адміністрація дитячого будинку та етичний комітет. Це забезпечить правову основу для проведення дослідження та захистить права та інтереси всіх його учасників.

Розробка інструментарію дослідження: На цьому етапі розробляються анкети, інтерв'ю, протоколи спостереження та інші інструменти, які будуть використані для збору даних. Важливо, щоб інструментарій був валідним та надійним, тобто вимірював саме ті аспекти, які дослідник прагне вивчити, та давав стабільні результати при повторному застосуванні. Також необхідно враховувати вікові та психологічні особливості респондентів, а також специфіку досліджуваної проблеми.

Підготовка та навчання дослідницької команди: Якщо дослідження проводиться групою дослідників, важливо забезпечити їх належну підготовку та навчання. Це включає ознайомлення з метою, завданнями та методами дослідження, розподіл ролей та відповідальності, а також навчання технікам

збору та аналізу даних. Також важливо обговорити етичні аспекти дослідження та забезпечити, щоб усі члени команди дотримувалися етичних норм та принципів.

Підготовчий етап є критично важливим для успішного проведення дослідження. Ретельне планування та підготовка на цьому етапі дозволять уникнути багатьох проблем та труднощів у подальшій роботі, забезпечити високу якість отриманих даних та зробити обґрунтовані висновки та рекомендації.

Теоретичний етап дослідження є фундаментальним кроком, на якому формується концептуальна база та методологічні засади подальшої роботи. Він включає глибоке вивчення наукової літератури, нормативно-правових актів, аналіз існуючих концепцій та підходів до соціального супроводу, а також вивчення міжнародного досвіду.

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів: цей етап передбачає систематичний пошук, відбір та аналіз наукових статей, монографій, дисертацій, звітів та інших джерел інформації, що стосуються соціального супроводу дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, особливо в умовах воєнного стану. Дослідник має вивчити різні теоретичні підходи та концепції, що пояснюють потреби та проблеми цих дітей, а також методи та стратегії їх підтримки. Важливо також проаналізувати нормативно-правову базу, що регулює соціальний супровід в Україні та інших країнах, щоб зрозуміти правові аспекти цієї діяльності та виявити можливі прогалини та суперечності у законодавстві.

Етап вивчення міжнародного досвіду та найкращих практик спрямований на вивчення досвіду інших країн та регіонів у сфері соціального супроводу дітей у кризових ситуаціях, включаючи військові конфлікти та природні катастрофи. Дослідник має проаналізувати різні моделі та підходи, що застосовуються в інших країнах, оцінити їх ефективність та виявити найкращі практики, які можуть бути адаптовані та застосовані в українському контексті. Це дозволить уникнути повторення помилок та використати

позитивний досвід інших країн для покращення системи соціального супроводу в Україні.

На етапі *порівняльного аналізу різних моделей та підходів до соціального супроводу* проводиться порівняльний аналіз різних моделей організації соціального супроводу, таких як інституційний догляд, прийомні сім'ї, усиновлення, патронатне виховання та інші. Також аналізуються різні підходи до роботи з дітьми, такі як індивідуальний підхід, групова робота, психологічна підтримка, розвиток життєвих навичок тощо. Порівняльний аналіз дозволяє виявити переваги та недоліки кожної моделі та підходу, а також визначити їх придатність для застосування в умовах воєнного стану.

Систематизація та узагальнення отриманої інформації на цьому етапі дослідник систематизує та узагальнює всю отриману інформацію, виділяє ключові тенденції та закономірності, формулює теоретичні висновки та гіпотези дослідження. Це дозволяє створити концептуальну рамку для подальшого емпіричного дослідження, визначити ключові змінні та їх взаємозв'язки, а також обрати відповідні методи збору та аналізу даних. Теоретичний етап є важливим підґрунтям для емпіричного дослідження, оскільки він дозволяє досліднику краще зрозуміти сутність соціального супроводу, його цілі та завдання, а також виявити ключові фактори, що впливають на його ефективність в умовах воєнного стану. Це сприяє більш цілеспрямованому та ефективному збору та аналізу емпіричних даних, а також розробці практичних рекомендацій, які будуть базуватися на науково обґрунтованих підходах та враховуватимуть специфіку воєнного стану.

Емпіричний етап дослідження є ключовим для збору первинних даних, які дозволять перевірити гіпотези, сформульовані на теоретичному етапі, та отримати глибоке розуміння особливостей соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану. Цей етап передбачає активну взаємодію з учасниками дослідження, збір та обробку різноманітних даних, а також їх аналіз та інтерпретацію.

Проведення анкетування: анкетування є одним з найбільш поширених методів збору даних у соціальних дослідженнях. Воно дозволяє охопити велику кількість респондентів та отримати інформацію про їхні думки, ставлення, потреби та проблеми. У даному дослідженні анкетування буде проведено серед трьох основних груп: 1) вихованці дитячого будинку: анкети для дітей будуть розроблені з урахуванням їхнього віку та психологічних особливостей. Вони міститимуть питання про їхнє самопочуття, емоційний стан, стосунки з однолітками та дорослими, потреби у підтримці та допомозі, а також їхню думку про організацію соціального супроводу в дитячому будинку;

2) персонал дитячого будинку: Анкети для персоналу будуть спрямовані на збір інформації про їхній досвід роботи з дітьми в умовах воєнного стану, труднощі та виклики, з якими вони стикаються, а також їхні пропозиції щодо покращення системи соціального супроводу;

3) інші зацікавлені сторони: Анкетування може бути також проведено серед волонтерів, представників органів соціального захисту, психологів, педагогів та інших фахівців, які взаємодіють з дитячим будинком. Це дозволить отримати більш широку картину стану соціального супроводу та виявити потреби та проблеми, які можуть бути не очевидними для персоналу та вихованців дитячого будинку.

Проведення інтерв'ю: інтерв'ю є більш глибоким та деталізованим методом збору даних, який дозволяє досліднику отримати інформацію про особистий досвід, почуття та думки респондентів. У даному дослідженні інтерв'ю будуть проведені з вибіркою респондентів з різних груп, включаючи дітей, персонал та інших зацікавлених сторін. Інтерв'ю будуть проводитися за заздалегідь розробленим планом, що включатиме відкриті питання, які спонукатимуть респондентів до розгорнутих відповідей та висловлення своїх думок та почуттів.

Здійснення *спостереження* є важливим методом дослідження, який дозволяє отримати інформацію про реальну поведінку та взаємодію людей у

природному середовищі. У даному дослідженні спостереження буде проводитися за діяльністю дитячого будинку, взаємодією персоналу з дітьми, а також за поведінкою та емоційним станом вихованців. Спостереження допоможе досліднику побачити, як на практиці реалізуються принципи та методи соціального супроводу, які проблеми виникають у процесі взаємодії дітей та дорослих, а також як діти адаптуються до умов воєнного стану.

Аналіз документів, таких як індивідуальні плани розвитку дітей, звіти про проведені заходи, протоколи нарад та інші матеріали, дозволить отримати додаткову інформацію про діяльність дитячого будинку та оцінити її відповідність нормативно-правовим вимогам. Цей метод також допоможе виявити сильні та слабкі сторони існуючої системи соціального супроводу та визначити напрямки її вдосконалення.

Збір та обробка отриманих даних: на цьому етапі дослідник збирає всі отримані дані, систематизує їх та готує до аналізу. Це може включати транскрибування інтерв'ю, кодування відповідей на анкети, систематизацію спостережень та інші процедури, спрямовані на підготовку даних до подальшого аналізу.

Емпіричний етап дослідження є найбільш трудомістким та відповідальним, оскільки від якості зібраних даних залежить достовірність та обґрунтованість висновків дослідження. Тому важливо ретельно спланувати та організувати цей етап, забезпечити належну підготовку дослідницької команди та дотримуватися етичних норм та принципів наукової діяльності.

Емпіричний етап дослідження буде зосереджений на дитячому будинку «Надія», розташованому у місті Харків. Цей заклад було обрано з огляду на його розташування у регіоні, який зазнав значного впливу військових дій, а також наявність достатньої кількості вихованців та кваліфікованого персоналу.

Анкетування: а) буде опитано 40 вихованців «Надії», які перебувають у закладі не менше 6 місяців. Вибірка буде сформована з урахуванням гендерної та вікової репрезентативності. Анкета включатиме питання про

їхній емоційний стан, соціальну адаптацію, потреби у підтримці та оцінку якості соціального супроводу;

б) будуть опитані всі 5 соціальних працівників та 2 психологи, які працюють у «Надії». Анкета буде спрямована на збір інформації про їхній досвід роботи в умовах воєнного стану, труднощі та виклики, з якими вони стикаються, а також їхні пропозиції щодо покращення системи соціального супроводу.

в) буде опитано 5 волонтерів, які регулярно працюють з дітьми у «Надії», та 3 представників місцевих органів соціального захисту, які здійснюють нагляд за діяльністю закладу. Анкета буде спрямована на збір їхніх спостережень та оцінки ефективності соціального супроводу в умовах воєнного стану.

Інтерв'ю: а) буде проведено глибинні інтерв'ю з 5 вихованцями, які представляють різні вікові групи та мають різний досвід перебування у дитячому будинку. Інтерв'ю будуть спрямовані на дослідження їхніх особистих переживань, потреб та очікувань від соціального супроводу;

б) буде проведено інтерв'ю з директором, заступником директора з виховної роботи та одним соціальним працівником «Надії». Інтерв'ю будуть спрямовані на збір інформації про стратегії та методи соціального супроводу, що застосовуються у закладі, а також про виклики та успіхи у їх реалізації;

в) буде проведено інтерв'ю з 2 волонтерами та 1 представником органів соціального захисту. Інтерв'ю будуть спрямовані на отримання їхньої незалежної оцінки ефективності соціального супроводу у «Надії» та пропозицій щодо його покращення.

Спостереження: буде проведено систематичне спостереження за діяльністю дитячого будинку «Надія» протягом 2 тижнів. Спостереження буде зосереджено на взаємодії персоналу з дітьми, організації навчального процесу, дозвілля та інших аспектів життя у закладі. Особлива увага буде приділена виявленню ознак психологічного дистресу у дітей та оцінці ефективності заходів психологічної підтримки.

Аналіз документів: буде проведено аналіз індивідуальних планів розвитку 10 вихованців «Надії», звітів про проведені заходи за останні 6 місяців, протоколів нарад за останні 3 місяці, а також інших релевантних документів, що стосуються організації соціального супроводу.

Застосування такого комплексного підходу до збору емпіричних даних дозволить отримати детальну та об'єктивну інформацію про особливості соціального супроводу вихованців дитячого будинку «Надія» в умовах воєнного стану, що стане основою для розробки практичних рекомендацій щодо покращення якості допомоги дітям та забезпечення їхнього благополуччя.

РОЗДІЛ 3.

**РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО
ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ
ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ**

3.1. Аналіз результатів дослідження

Результати анкетування вихованців, персоналу та інших зацікавлених сторін дитячого будинку «Надія» показали наступне:

Вихованці:

Більшість дітей відчують підвищений рівень стресу та тривоги, пов'язаний з військовими діями та невизначеністю майбутнього.

Багато дітей мають труднощі з адаптацією до нових умов життя та соціальної взаємодії.

Діти висловлюють потребу у більшій психологічній підтримці, індивідуальній увазі та можливостях для самовираження та розвитку.

Більшість дітей позитивно оцінюють роботу персоналу дитячого будинку, але відзначають брак ресурсів та можливостей для повноцінного розвитку.

Таблиця 3.1

Вихованці

Показник	% позитивних відповідей	% негативних відповідей
Відчуття безпеки у дитячому будинку	75%	25%
Задоволеність якістю харчування	80%	20%
Задоволеність умовами проживання	65%	35%
Наявність можливостей для навчання та розвитку	55%	45%
Задоволеність психологічною підтримкою	40%	60%
Відчуття підтримки та розуміння з боку персоналу	85%	15%
Бажання повернутися до рідної сім'ї або громади	60%	40%

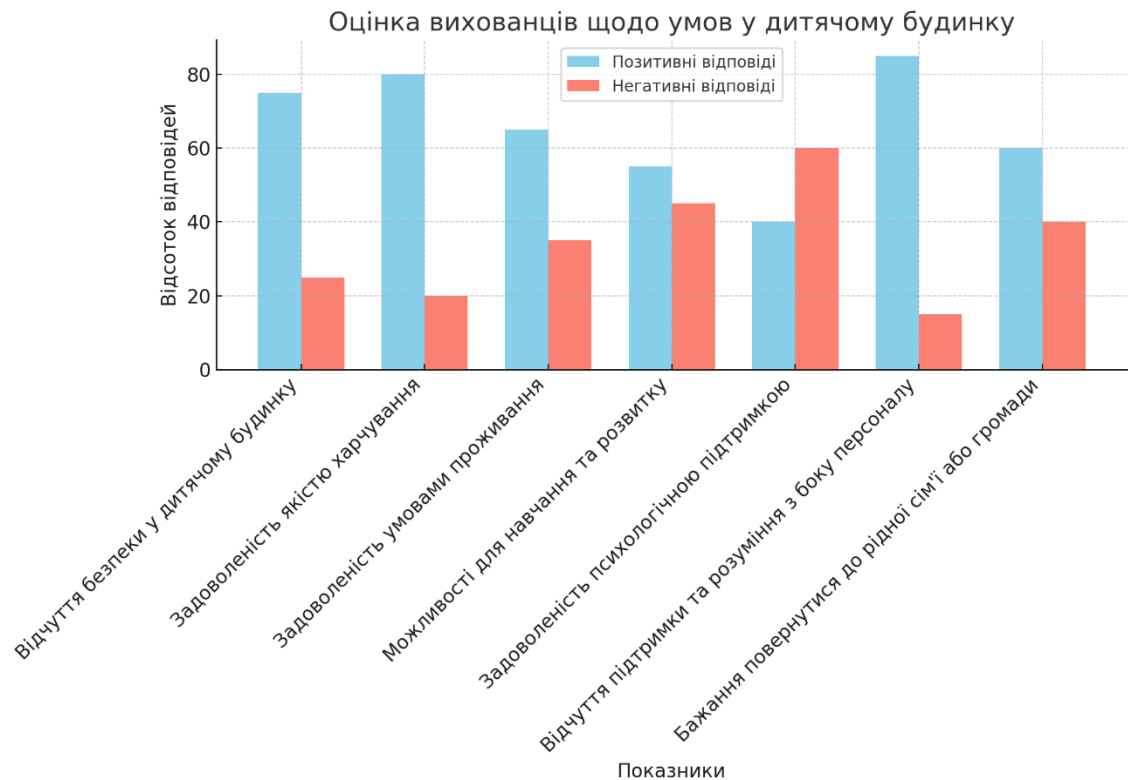

Рис.3.1 Оцінка вихованців щодо умов у дитячому будинку

Персонал:

Працівники дитячого будинку відзначають значне збільшення навантаження та стресу в умовах військового стану.

Вони відчують брак ресурсів, кваліфікації та підтримки для ефективної роботи з дітьми, які пережили травматичні події.

Персонал висловлює потребу у додатковому навчанні та супервізії, а також у створенні системи психологічної підтримки для самих працівників.

Таблиця 3.2

Персонал

Показник	% позитивних відповідей	% негативних відповідей
Задоволеність умовами праці	30%	70%
Наявність достатніх ресурсів для роботи	20%	80%
Рівень професійної підготовки	60%	40%
Наявність можливостей для професійного розвитку	40%	60%
Рівень стресу та емоційного вигорання	80%	20%
Оцінка ефективності власної роботи	50%	50%
Потреба у додатковій підтримці та супервізії	90%	10%

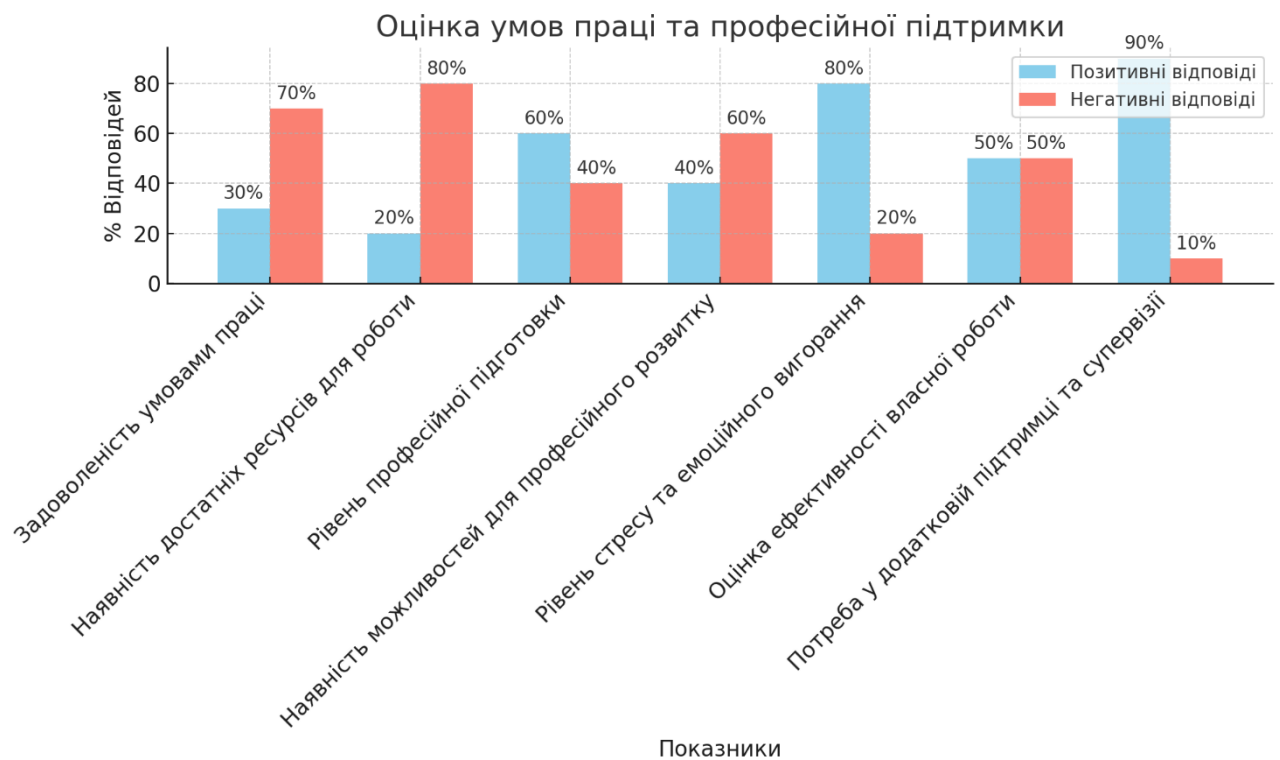

Рис. 3.2 Оцінка умов праці та професійної підтримки

Інші зацікавлені сторони:

Волонтери та представники органів соціального захисту відзначають важливість соціального супроводу в умовах військового стану та позитивно оцінюють зусилля персоналу дитячого будинку.

Вони також вказують на необхідність збільшення ресурсної підтримки дитячого будинку та розширення співпраці з іншими організаціями та фахівцями.

Таблиця 3.3

Інші зацікавлені сторони

Показник	% позитивних відповідей	% негативних відповідей
Оцінка якості соціального супроводу у дитячому будинку	70%	30%
Задоволеність рівнем співпраці з дитячим будинком	80%	20%
Оцінка потреб дитячого будинку у додатковій підтримці	100%	0%
Готовність надавати подальшу підтримку	90%	10%

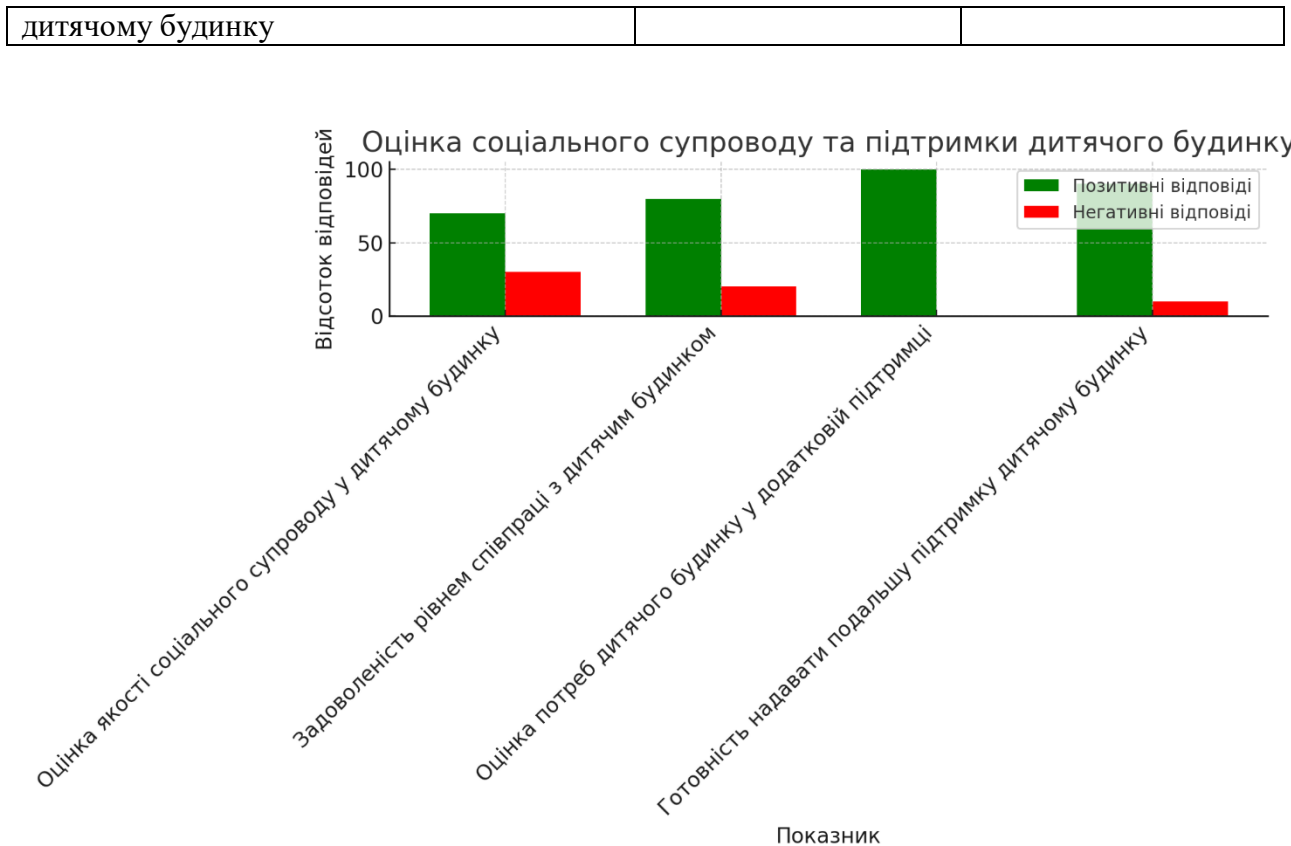

Рис. 3.3 Оцінка соціального супроводу та підтримки дитячого будинку

Глибинні інтерв'ю з вихованцями, персоналом та іншими зацікавленими сторонами дозволили отримати більш детальну та особистісну інформацію про їхній досвід та потреби.

Вихованці:

Інтерв'ю виявили широкий спектр емоційних переживань дітей, пов'язаних з військовим станом, таких як страх, тривога, гнів, смуток та безнадія.

Діти розповіли про свої труднощі з адаптацією до нових умов життя, втрату соціальних зв'язків та труднощі у навчанні.

Вони висловили бажання мати більше можливостей для спілкування з рідними та близькими, а також для участі у творчих та розвиваючих заняттях.

Персонал:

Інтерв'ю з персоналом показали, що вони глибоко переживають за дітей та намагаються зробити все можливе для їхньої підтримки.

Вони розповіли про свої власні труднощі та виклики, пов'язані з роботою в умовах військового стану, такі як емоційне вигорання, брак ресурсів та підтримки.

Персонал висловив потребу у більшій психологічній підтримці для себе, а також у розширенні співпраці з іншими фахівцями та організаціями.

Інші зацікавлені сторони:

Інтерв'ю з волонтерами та представниками органів соціального захисту підтвердили важливість соціального супроводу в умовах військового стану та необхідність збільшення його ресурсної підтримки.

Вони також відзначили важливість індивідуального підходу до кожної дитини та необхідність врахування її потреб та особливостей при розробці програм підтримки.

Аналіз результатів спостереження за діяльністю дитячого будинку «Надія» дозволив отримати цінну інформацію про реальний стан справ у закладі та ефективність застосовуваних методів соціального супроводу.

Взаємодія персоналу з дітьми: спостереження показало, що персонал дитячого будинку ставиться до дітей з турботою та увагою, намагається створити для них комфортну та безпечну атмосферу.

Організація навчального процесу та дозвілля: навчальний процес та дозвілля організовані з урахуванням вікових особливостей та потреб дітей, але відчувається брак ресурсів та можливостей для більш різноманітних та розвиваючих занять.

Емоційний стан дітей: спостереження виявило ознаки психологічного дистресу у деяких дітей, такі як тривожність, замкнутість, агресивність. Це підтверджує необхідність посилення психологічної підтримки вихованців.

Аналіз індивідуальних планів розвитку, звітів про проведені заходи, протоколів нарад та інших документів показав, що дитячий будинок «Надія» докладает значних зусиль для організації соціального супроводу вихованців в умовах військового стану.

Індивідуальні плани розвитку: плани розроблені з урахуванням індивідуальних потреб дітей, але їх реалізація обмежена браком ресурсів та спеціалістів.

Звіти про проведені заходи: заходи спрямовані на різні аспекти розвитку дітей, але їх ефективність може бути підвищена за рахунок залучення додаткових фахівців та ресурсів.

Протоколи нарад: наради проводяться регулярно, але обговорення часто зосереджене на поточних проблемах та організаційних питаннях, а не на стратегічному плануванні та розвитку.

Проведене дослідження дозволило отримати глибоке розуміння особливостей організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку «Надія» в умовах військового стану. Застосування комплексного підходу, що поєднав теоретичний аналіз, анкетування, інтерв'ю, спостереження та аналіз документів, забезпечило всебічний погляд на проблему та виявило як сильні сторони системи соціального супроводу, так і її недоліки та потреби у вдосконаленні.

Військовий стан створює безпрецедентні виклики для дітей, які перебувають у дитячих будинках. Вони стикаються з підвищеним рівнем стресу, тривоги, страху та інших психологічних проблем, пов'язаних з військовими діями, втратою близьких, переміщенням та невизначеністю майбутнього. Це вимагає адаптації системи соціального супроводу до цих умов та посилення психологічної підтримки дітей.

Труднощі та виклики: діти, які перебувають у дитячому будинку «Надія», потребують не лише задоволення базових потреб у їжі, одязі та житлі, але й комплексної підтримки, що включає психологічну допомогу, індивідуальну увагу, можливості для самовираження та розвитку, а також підготовку до самостійного життя. Особливо важливою є допомога у подоланні травм та стресів, пов'язаних з військовими діями, а також підтримка зв'язків з рідними та близькими.

Персонал дитячого будинку «Надія» докладає значних зусиль для забезпечення соціального супроводу своїх вихованців, але стикається з низкою труднощів. Брак ресурсів, таких як фінансування, матеріально-технічне забезпечення та доступ до спеціалізованих послуг, обмежує можливості для надання якісної допомоги дітям. Крім того, персонал дитячого будинку відчуває значне емоційне навантаження та потребує додаткової підтримки та навчання для ефективної роботи з дітьми, які пережили травматичні події.

Позитивні аспекти: незважаючи на труднощі, дослідження виявило і позитивні аспекти організації соціального супроводу в дитячому будинку «Надія». Персонал закладу демонструє високий рівень турботи та відданості своїй справі, створює для дітей атмосферу безпеки та підтримки, а також організовує різноманітні заходи, спрямовані на їхній розвиток та адаптацію. Це свідчить про потенціал для подальшого вдосконалення системи соціального супроводу.

Зважаючи на вищенаведене, сформулюємо низку рекомендацій щодо вдосконалення. Так, для підвищення ефективності соціального супроводу вихованців дитячого будинку «Надія» в умовах військового стану необхідно:

Посилити психологічну підтримку: забезпечити дітям та персоналу доступ до кваліфікованої психологічної допомоги, включаючи індивідуальні та групові консультації, психотерапію, арт-терапію та інші методи.

Збільшити ресурсну підтримку: залучити додаткові фінансові та матеріальні ресурси для забезпечення дітей необхідними послугами та можливостями для розвитку. Це може включати залучення благодійних організацій, фондів та міжнародних донорів.

Розвивати індивідуальний підхід: урахувувати індивідуальні потреби та особливості кожної дитини при розробці та реалізації програм підтримки. Це може включати створення індивідуальних планів розвитку, надання спеціалізованої допомоги та адаптацію навчального процесу та дозвілля до потреб дітей.

Розширювати співпрацю: налагодити тіснішу співпрацю з іншими організаціями та фахівцями, такими як психологи, педагоги, медичні працівники, волонтери. Це дозволить залучити додаткову експертизу та ресурси для покращення якості соціального супроводу.

Посилити стратегічне планування: приділяти більше уваги стратегічному плануванню та розвитку системи соціального супроводу, щоб вона могла ефективно адаптуватися до змін умов та потреб дітей. Це включає розробку довгострокових планів, визначення пріоритетів та моніторинг результатів.

Результати дослідження, на нашу думку, можуть мати значне практичне значення для покращення соціального супроводу вихованців дитячих будинків в умовах військового стану. Розроблені рекомендації можуть бути використані адміністрацією та персоналом дитячого будинку «Надія», а також іншими закладами соціального захисту дітей для підвищення ефективності своєї роботи та забезпечення комплексної підтримки дітей, які постраждали від військових дій.

Проведене дослідження відкриває нові напрямки для подальших наукових пошуків у сфері соціального супроводу дітей в умовах військового стану. Зокрема, перспективними, на наш погляд, є дослідження, спрямовані на:

- 1) вивчення довгострокових наслідків військового стану для психологічного та соціального розвитку дітей;
- 2) розробку та апробацію нових моделей та методів соціального супроводу, адаптованих до умов військового стану;
- 3) оцінку ефективності різних програм та інтервенцій, спрямованих на підтримку дітей у кризових ситуаціях;
- 4) вивчення ролі громад та волонтерів у забезпеченні соціального супроводу дітей під час військових дій.

Військовий стан створює безпрецедентні виклики для дітей, які перебувають у дитячих будинках, та вимагає від суспільства максимальної

мобілізації зусиль для їх підтримки та захисту. Соціальний супровід відіграє ключову роль у забезпеченні благополуччя цих дітей, допомагаючи їм подолати труднощі, зберегти психічне здоров'я та побудувати світле майбутнє. Проведене дослідження показало, що, незважаючи на всі труднощі, дитячий будинок «Надія» докладает значних зусиль для забезпечення якісного соціального супроводу своїх вихованців. Однак, для досягнення максимальної ефективності необхідно вирішити низку проблем та впровадити рекомендації, розроблені на основі дослідження. Це дозволить створити більш сприятливі умови для розвитку та благополуччя дітей, які постраждали від військових дій, та забезпечити їм право на щасливе та повноцінне життя.

3.2. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення організації соціального супроводу

На основі проведеного дослідження та виявлених проблем і потреб пропонуються конкретні рекомендації для вдосконалення організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку «Надія» в умовах воєнного стану. Ці рекомендації стосуються психологічної підтримки, ресурсної підтримки, розвитку індивідуального підходу, розширення співпраці та стратегічного планування.

Одним із ключових аспектів, який потребує уваги, є посилення психологічної підтримки вихованців та персоналу. Для забезпечення доступу до кваліфікованої психологічної допомоги необхідно залучити додаткових психологів або психотерапевтів, які б працювали з дітьми та працівниками дитячого будинку. Організація регулярних індивідуальних та групових консультацій сприятиме подоланню травм, стресів та інших психологічних проблем, з якими стикаються діти в умовах воєнного конфлікту. Важливим є проведення тренінгів та семінарів для персоналу з питань психологічної

підтримки дітей в таких умовах, що дозволить працівникам ефективніше реагувати на потреби дітей.

Таблиця 3.4

Проблеми та потреби вихованців дитячого будинку «Надія» в умовах воєнного стану

Проблеми	Потреби
Психологічні травми та стреси	Доступ до кваліфікованої психологічної допомоги
Недостатній рівень безпеки	Створення безпечного середовища
Обмежені можливості для навчання та розвитку	Покращення умов для навчання та розвитку
Відсутність індивідуального підходу	Розробка індивідуальних планів розвитку

Створення безпечного та підтримуючого середовища є важливим кроком на шляху до покращення умов життя дітей. Забезпечення фізичної безпеки, зокрема, доступ до бомбосховищ та евакуаційних планів, є необхідним для захисту дітей у випадку небезпеки. Також важливо створити атмосферу довіри та відкритості, де діти зможуть вільно висловлювати свої почуття та переживання, що сприятиме їхньому психологічному благополуччю.

Поряд із психологічною підтримкою, важливою є збільшення ресурсної підтримки дитячого будинку. Це включає залучення додаткових фінансових та матеріальних ресурсів, що можна реалізувати через активізацію співпраці з благодійними організаціями, фондами та міжнародними донорами. Оновлення обладнання та меблів, забезпечення доступу до необхідних навчальних матеріалів та ресурсів, а також створення комфортних умов для проживання та відпочинку дітей також є пріоритетними завданнями. Крім того, необхідно розширити доступ до спеціалізованих послуг, зокрема, організувати виїзди дітей до спеціалізованих центрів для отримання медичної, психологічної та іншої допомоги.

Індивідуальний підхід до кожної дитини є ще одним важливим аспектом у соціальному супроводі. Врахування індивідуальних потреб та особливостей кожної дитини передбачає проведення комплексної оцінки її потреб при прибутті до дитячого будинку, а також регулярне оновлення цієї оцінки. Розробка індивідуальних планів розвитку, адаптація навчального процесу та дозвілля до можливостей дітей, а також надання спеціалізованої допомоги дітям з особливими потребами сприятимуть їхньому розвитку та соціалізації.

Таблиця 3.5

Рекомендації щодо покращення умов у дитячому будинку «Надія»

Рекомендації	Зміст
Посилення психологічної підтримки	Залучення психологів, організація консультацій та тренінгів
Забезпечення безпеки	Доступ до бомбосховищ, створення атмосфери довіри
Залучення додаткових ресурсів	Співпраця з благодійними організаціями, оновлення обладнання
Індивідуальний підхід	Комплексна оцінка потреб, розробка планів розвитку

Співпраця з іншими організаціями та фахівцями є важливим кроком для забезпечення комплексної допомоги дітям. Налагодження партнерських відносин з іншими дитячими будинками, центрами соціальних служб, а також залучення волонтерів та громадських організацій дозволить обмінюватися досвідом та ресурсами. Використання інноваційних технологій, таких як онлайн-платформи для навчання та мобільні додатки для психологічної підтримки, сприятиме покращенню комунікації та доступу до необхідних послуг.

Посилення стратегічного планування в дитячому будинку є невід'ємною складовою його ефективного функціонування, особливо в умовах воєнного стану, коли виклики та потреби дітей постійно змінюються. Стратегічне

планування дозволяє дитячому будинку не лише реагувати на поточні проблеми, але й передбачати майбутні виклики, ставити амбітні цілі та розробляти плани їх досягнення.

Розробка довгострокових планів розвитку є основою стратегічного планування. Ці плани мають визначати стратегічні цілі та пріоритети дитячого будинку на найближчі роки, враховуючи потреби дітей, ресурси закладу та зовнішні фактори, такі як соціально-економічна ситуація в країні та регіоні. Стратегічні цілі мають бути конкретними, вимірними, досяжними, релевантними та обмеженими у часі (SMART-цілі). Наприклад, це може бути підвищення рівня успішності вихованців, покращення їхнього психологічного благополуччя, збільшення кількості дітей, які успішно інтегруються у суспільство після виходу з дитячого будинку, або розвиток партнерських відносин з іншими організаціями та фахівцями.

Для досягнення стратегічних цілей необхідно розробити конкретні плани дій, які визначатимуть, які саме заходи будуть здійснюватися, хто буде відповідальним за їх реалізацію, які ресурси будуть потрібні та які очікуються результати. Плани дій мають бути гнучкими та адаптивними, щоб враховувати можливі зміни умов та потреб дітей. Важливо також забезпечити регулярний моніторинг та оцінку результатів реалізації планів, щоб вчасно виявляти проблеми та вносити необхідні корективи.

Залучення персоналу до процесу планування є важливим фактором успішної реалізації стратегії. Кожен працівник дитячого будинку має унікальний досвід та знання, які можуть бути цінними для розробки та реалізації планів розвитку. Залучення персоналу до процесу планування сприяє підвищенню їхньої мотивації та залученості, а також дозволяє врахувати їхні потреби та пропозиції. Це може здійснюватися через проведення регулярних нарад, мозкових штурмів, опитувань та інших форм участі персоналу у прийнятті рішень.

Посилення стратегічного планування в дитячому будинку має низку переваг. По-перше, це дозволяє закладу діяти більш проактивно,

передбачаючи майбутні виклики та потреби дітей, а не лише реагувати на поточні проблеми. По-друге, стратегічне планування сприяє більш ефективному використанню ресурсів, оскільки дозволяє визначити пріоритети та зосередити зусилля на найважливіших напрямках роботи. По-третє, воно підвищує мотивацію та залученість персоналу, оскільки вони відчувають свою причетність до розвитку закладу та мають можливість впливати на прийняття рішень.

У контексті воєнного стану стратегічне планування набуває особливої актуальності. Військові дії створюють невизначеність та нестабільність, тому важливо мати чіткий план дій та бути готовим до адаптації до змін умов. Стратегічне планування дозволяє дитячому будинку діяти більш гнучко та ефективно, забезпечуючи дітям необхідну підтримку та захист, навіть у найскладніших обставинах.

Звичайно, впровадження стратегічного планування вимагає певних зусиль та ресурсів. Необхідно виділити час та кошти на розробку планів, навчання персоналу та моніторинг результатів. Проте, ці інвестиції є виправданими, оскільки вони сприяють підвищенню ефективності роботи дитячого будинку, покращенню якості соціального супроводу та, зрештою, забезпеченню благополуччя дітей, які перебувають у його стінах.

Впровадження запропонованих рекомендацій має потенціал суттєво покращити якість соціального супроводу вихованців дитячого будинку «Надія», створюючи більш сприятливе та підтримуюче середовище для їхнього розвитку та адаптації в умовах воєнного стану. Ці рекомендації, розроблені на основі глибокого аналізу потреб дітей та персоналу, а також вивчення найкращих практик, спрямовані на вирішення ключових проблем та викликів, з якими стикається дитячий будинок у цей складний період.

Посилення психологічної підтримки є одним з найважливіших напрямків вдосконалення соціального супроводу. Забезпечення доступу до кваліфікованої психологічної допомоги як для дітей, так і для персоналу, дозволить ефективніше справлятися з травмами, стресами та іншими

психологічними проблемами, пов'язаними з військовими діями. Регулярні індивідуальні та групові консультації, тренінги та семінари допоможуть дітям розвинути навички емоційної регуляції, стійкості та адаптації, а персоналу - уникнути професійного вигорання та підвищити ефективність своєї роботи.

Збільшення ресурсної підтримки є не менш важливим аспектом. Залучення додаткових фінансових та матеріальних ресурсів дозволить покращити матеріально-технічне забезпечення дитячого будинку, створити більш комфортні умови для проживання та розвитку дітей, а також розширити доступ до спеціалізованих послуг, таких як медична допомога, психологічна реабілітація та професійна орієнтація. Це сприятиме задоволенню базових потреб дітей, а також їхньому всебічному розвитку та підготовці до самостійного життя.

Розвиток індивідуального підходу до кожної дитини є ключем до ефективного соціального супроводу. Кожна дитина має свої унікальні потреби, здібності та особливості розвитку, які необхідно враховувати при розробці та реалізації програм підтримки. Індивідуальні плани розвитку, спеціалізована допомога та адаптація навчального процесу та дозвілля до потреб дітей дозволять забезпечити максимальну ефективність підтримки та сприяти розкриттю потенціалу кожної дитини.

Розширення співпраці з іншими організаціями та фахівцями є важливим кроком у напрямку покращення якості соціального супроводу. Співпраця з іншими дитячими будинками, центрами соціальних служб, психологами, педагогами, медичними працівниками та волонтерами дозволить об'єднати зусилля та ресурси для надання дітям комплексної допомоги та підтримки. Це також сприятиме обміну досвідом та найкращими практиками, що сприятиме професійному розвитку персоналу дитячого будинку.

Посилення стратегічного планування є необхідним для забезпечення сталого розвитку дитячого будинку та його адаптації до змін умов. Розробка довгострокових планів розвитку, визначення стратегічних цілей та

пріоритетів, а також регулярний моніторинг та оцінка результатів дозволять дитячому будинку діяти більш проактивно та ефективно, передбачаючи майбутні виклики та потреби дітей. Залучення персоналу до процесу планування сприятиме підвищенню їхньої мотивації та залученості, а також дозволить врахувати їхній досвід та ідеї при розробці та реалізації планів розвитку.

Впровадження цих рекомендацій, безумовно, вимагатиме значних зусиль та ресурсів з боку адміністрації дитячого будинку, органів соціального захисту, громадських організацій та інших зацікавлених сторін. Проте, це є необхідною інвестицією у майбутнє дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Забезпечення їм якісного соціального супроводу в умовах воєнного стану є не лише нашим моральним обов'язком, але й запорукою сталого розвитку нашого суспільства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило всебічно проаналізувати складну та актуальну проблему організації соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану на прикладі дитячого будинку «Надія» у Харкові. Застосування комплексного підходу, що поєднав теоретичний аналіз, анкетування, інтерв'ю, спостереження та аналіз документів, дозволило отримати глибоке розуміння цієї проблеми, виявити її ключові аспекти, виклики та можливості. Основні висновки дослідження наступні:

1. Військовий стан створює безпрецедентні виклики для дітей, які перебувають у дитячих будинках, та вимагає адаптації системи соціального супроводу до цих умов. Діти стикаються з підвищеним рівнем стресу, тривоги, страху та інших психологічних проблем, що потребує посилення психологічної підтримки та індивідуальної уваги.

2. Соціальний супровід у дитячому будинку «Надія» здійснюється з великою відданістю та турботою про дітей, але стикається з низкою труднощів, пов'язаних з браком ресурсів, кваліфікації та підтримки. Необхідно збільшити ресурсну підтримку закладу, розширити співпрацю з іншими організаціями та фахівцями, а також посилити психологічну допомогу як дітям, так і персоналу.

3. Ключовими потребами дітей є психологічна підтримка, індивідуальний підхід, розвиток самостійності та підготовка до дорослого життя. Важливо враховувати індивідуальні потреби та особливості кожної дитини при розробці та реалізації програм підтримки, а також створювати умови для їхньої активної участі у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя.

4. Для підвищення ефективності соціального супроводу необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на посилення психологічної підтримки, збільшення ресурсної бази, розвиток індивідуального підходу та

розширення співпраці з іншими організаціями та фахівцями. Важливо також приділяти більше уваги стратегічному плануванню та розвитку системи соціального супроводу, щоб вона могла ефективно адаптуватися до змін умов та потреб дітей.

Наукова новизна одержаних результатів:

1. Дослідження висвітлило специфіку соціального супроводу вихованців дитячого будинку в умовах воєнного стану, що раніше не отримувало достатньої уваги у наукових дослідженнях.

2. Було виявлено та проаналізовано актуальні проблеми та потреби вихованців та персоналу дитячого будинку в цих умовах.

3. Розроблено конкретні та практично орієнтовані рекомендації щодо вдосконалення організації соціального супроводу, які враховують специфіку воєнного стану та потреби дітей.

Практичне значення одержаних результатів:

1. Результати дослідження можуть бути використані працівниками дитячих будинків та інших закладів соціального захисту дітей для покращення організації соціального супроводу вихованців в умовах воєнного стану.

2. Органами державної влади та місцевого самоврядування для розробки та впровадження ефективних програм та політик щодо підтримки дітей в умовах воєнного конфлікту та його наслідків.

3. Науковцями для подальших досліджень у цій галузі та розробки нових моделей та методів соціального супроводу, адаптованих до умов воєнного стану.

Перспективами подальших досліджень можуть стати:

1. Вивчення довгострокових наслідків воєнного стану для психологічного та соціального розвитку дітей, які перебувають у дитячих будинках.

2. Розробка та апробація нових моделей та методів соціального супроводу, адаптованих до умов воєнного стану та враховують специфічні потреби дітей.

3. Оцінка ефективності різних програм та інтервенцій, спрямованих на підтримку дітей у кризових ситуаціях, з метою визначення найбільш ефективних підходів.

4. Вивчення ролі громад та волонтерів у забезпеченні соціального супроводу дітей під час військових дій та розробка механізмів їх ефективної взаємодії з державними установами та закладами соціального захисту.

Загалом проведене дослідження підтверджує важливість та актуальність проблеми соціального супроводу дітей в умовах воєнного стану та пропонує конкретні шляхи її вирішення. Впровадження запропонованих рекомендацій сприятиме покращенню якості життя дітей, які перебувають у дитячих будинках, та забезпечить їм можливість повноцінного розвитку та інтеграції у суспільство, незважаючи на складні обставини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кожна дитина України від цієї війни постраждала: скільки маленьких життів забрала та покалічила Росія. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20220601-kozhna-dytyna-ukrayiny-vid-cziyeyi-vijny-postrazhdalaskilky-malenkyh-zhyttiv-zabrала-ta-pokalichyla-rosiya/>
2. При евакуації дітей з вразливих категорій забезпечується контроль за їх перебуванням за кордоном та поверненням в Україну. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21494.html>
3. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти сироти і діти, позбавлені батьківського піклування. Наказ Міністерства соціальної політики України від 11.08.2017 № 1307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17>
4. Про соціальні послуги. Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
5. Заборовський В.В., Заборовська С.В. Історичні витoki інституту опіки дітей, позбавлених батьківського піклування до часів проголошення незалежності Україні *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 20–26. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.2>.
6. Заборовський В.В., Заборовська С.В. Інститут опіки та піклування в період перебування українських земель під владою російської імперії. *Actual problems of science, education and technology in modern conditions: abstracts of the International scientific-practical conference* (Aarhus (Denmark), August 15, 2023). Aarhus: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. С. 30-31.
7. Тростянчук Я.І. Сімейний патронат у системі захисту і підтримки дітей, позбавлених батьківського піклування: сутність та особливості. *Magisterium: збірник статей здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за матеріалами студентського науково-практичного круглого столу* (м. Тернопіль, 3 грудня 2020 року). Тернопіль: Вектор, 2020. С. 136–144.

8. Кузьмін В.В. Теоретичний аналіз проблеми інтеграції у суспільства дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: соціально-психологічний аспект. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*, 2017. №1. С. 3–8.
9. Пліско Є., Тіщенко В. Аналіз сучасного стану соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2022. № 17. С. 42–51.
10. Дрозд А.Д. Проблема сирітства в Україні: основні причини. Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: *Зимові диспути: тези доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет конференції* (м. Дніпро, 6-7 лютого 2020 р.). Дніпро, 2020. Т. 1. С. 417–421.
11. Відніченко Л.І. Проблема психічної депривації дітей, які залишились без батьківського піклування. *Соціально-психологічні технології розвитку особистості: зб. наук праць за матеріалами VIII Усеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів* (м. Херсон, 07 квітня 2023 р.). Херсон: ХДУ, 2023. С. 197–202.
12. Штокалюк Ю. Війна і сирітство: скільки дітей в Україні залишилися без батьків та як змінився рівень їхнього усиновлення. *Юридична газета*. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/viyna-i-siritstvo-skilki-ditey-v-ukrayini-zalishilisya-bez-batkiv-ta-yak-zminivsvya-riven-yihnologo-usi.html>.
13. Яніцька І.А. Встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в умовах воєнного стану. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 797–801.

14. Бельо Л.Ю., Тарантаєва О.О. Особливості влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах війни в Україні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.): у 2 т. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 678–681.
15. Миколіук С. Сирітство в Україні в умовах війни: соціальна робота та соціальна допомога. *Ввічливість. Humanitas*, 2022. № 3. С 61–68.
16. Грабовська Г. М., Лисюк А. М. Захист прав дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування під час військових дій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 80–84.
17. Грабовська Г. М., Галатенко К.В. Прийомна сім'я як форма опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: виклики сьогодення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2022. Вип. 2 (63). С. 106-112.
18. Токарчук Л.М. Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як реалізація принципу державної охорони сім'ї: дис. докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2021. 512 с.
19. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; за ред. С.Б. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 375 с.
20. Літвінова О.В., Пожарницька-Чапенко А.С. Психологічна допомога дітям, позбавленим батьківської опіки. *Ольвійський форум – 2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі*: збірник тез XVI Міжнар. наук. конф. (м. Миколаїв, 24 червня 2022 р.). Миколаїв: Видво Чорноморський національний університет імені Петра Могили, 2022. С. 58–62.
21. Соціалізація дітей-сиріт. URL: <https://sirotstvy.net/ua/mentoring/the-experience-of-other/sotsializatsiya-ditey-sirit-l-vigotskiy>.

22. Андреева В. РФ депортувала понад 4,5 тисячі українських сиріт та дітей без батьківського піклування – І. Верещук. 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/06/1/254606>.
23. Діти, які залишились без батьків під час воєнного стану, зможуть бути тимчасово влаштовані до сімейних форм виховання. 2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21593>.
24. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. Офіційний вісник України. 2013. № 92. Ст. 23.
25. Уряд посилив контроль під час воєнного стану за дотриманням прав дітей з вразливих категорій, евакуйованих всередині України або за її межі. 2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21816.html>.
26. Abro, A. A. (2012). The Problems of Street Children: A Sociological Study of Urban Sindh. Ph.D. thesis, University of Karachi, Karachi. [Online] available: <http://eprints.hec.gov.pk/9360/1/6696H.html>.
27. Abraham, A. Handbook of Inclusive Education for Educators, Administrators, and Planners, Sage Publications, New Delhi, 2004.
28. Akram, M., Anjum, F., and Akram, N. (2015). Role of Orphanages to Uplift the SocioEconomic Status of Orphans Focusing on SOS Kids's Villages in Punjab, Pakistan. Mediterranean Journal of Social Sciences, 6(3 S2), 177.
29. Ali, G. (2011). Economic Factors responsible for Child labor (A Case study of District Swabi). Journal of Managerial Sciences, 5(1), 25-445.
30. Bilson, A., and Cox, P. (2007). Caring about poverty: Alternatives to institutional care for kids in poverty. Journal of kids and poverty, 13(1), 37-55.
31. Lowdermilk, D.L. and Perry, S.E. 2004. Maternity and Womens Health Care (8th Ed.). pp.139-140.
32. Cozolino, L. (2002). The neuroscience of psychotherapy. Building and rebuilding the human brain. New York, NY: WW Norton.

33. Dawn News (March 18, 2012). Orphans growing in number. Available online at: <https://www.dawn.com/news/703727>.
34. Johnson, R., Browne, K. and Hamilton-Gia Christis, C. 2006. Young children in institutional care at risk of harm. *Trauma Violence Abuse*, 7:34–60.
35. Lone, M. A., & Ganesan, P. (2016). Role of Orphanages to Uplift the Socio-Economic Status of Orphans, With Special Reference to Al-Hilal English Medium Trust in Pulwama District Jammu & Kashmir. *Asia Pacific Journal of Research ISSN (Print)*, 2320, 5504.
36. Magagula, T. N. (2015). The role of kids's homes in the educational performance of primary school learners in Mbabane, Swaziland.
37. Melgosa, J. (2011). *Positive mind: A practical guide for any situation*. Madrid: Editorial Safeliz, S.L.
38. Musisi S, Kinyanda E, Nakasujja N, Nakigudde J. A comparison of the behavioral and emotional disorders of primary school-going orphans and non-orphans in Uganda. *Afr Health Sciences* 2007;8:202-13.
39. Rather, Y. H., & Margoob, M. A. (2006). The kids living in orphanages in Kashmir: An exploration of their nurture, nature and needs. *JK-Practitioner*, 13(Suppl 1), S49-52.
40. Skinner, D. (2004). *Defining orphaned and vulnerable children (Vol. 2)*. HSRC Press.
41. Shackman J, Reynolds J (1997). Training indigenous workers in mental health care. *A development in practice reader*, p.49.

ДОДАТКИ**Додаток А**

Кодекс Академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського
державного університету